

POLICY STUDY

Seria Policy Study cuprinde
texte bazate pe surse publice.
Opiniile exprimate reprezintă
punctele de vedere ale
autorilor.

Institutul Diplomatic Român

Policy Study nr. 2 / 2013

**Islamul politic, în contextul revoluțiilor arabe.
Istoric și evoluții.**

- proiect coordonat de Mihai Pătru și Laura Sitaru -

ISSN 2343 – 9238

ISSN-L 2343 – 9238

București 2013

Islamul politic, în contextul revoluțiilor arabe. Istoric și evoluții¹.

Cuprins

Laura **Sitaru**, *Despre islamul politic: câteva considerații*

Laurența **Pârlog**, *Algeria, particularități în evoluția curentului islamist*

Andra **Dodiță**, *Tendențe moderate și radicale în peisajul politic post revoluționar din Tunisia: Ennahda și Partidul Frontul Reformei*

Adrian **Cristea**, *Prezența Partidului Justiție și Dezvoltare pe scena politică din Maroc*

Iulia Anamaria **Alexandru**, *Emergența islamului politic în Libia post revoluționară: orientări moderate și extremiste*

Alina **Pașaitan**, *Dinamica partidelor islamiste în Egipt: între ilegalitate și succesul alegerilor*

---

¹ Materialul a fost finalizat la 15 iunie 2013, prin urmare nu conține referiri la evenimentele care au avut loc după această dată. Studiul de față este rezultatul activității de cercetare desfășurate de un grup de stagieri ai Institutului Diplomatic Român sub coordonarea cercetătorilor Mihai Pătru și Laura Sitaru în perioada 1 martie – 1 iunie 2013.

Despre islamul politic: câteva considerații

Laura Sitaru

După căderea regimurilor autoritare arabe din nordul Africii, spectrul unui islam politic care urma să acapareze, în mai toate proiecțiile, spațiul public s-a conturat tot mai evident, concomitent cu o stare de îngrijorare care se resimțea în discursul public occidental. Perspectiva ieșirii Tunisiei, dar mai ales a Egiptului, dintr-o zonă de comportament internațional previzibil a stârnit o firească preocupare în cancelariile occidentale. Cursul evenimentelor declanșate la sfârșitul lui 2010 au confirmat proiecțiile occidentale – forțele de inspirație religioasă ocupau scena politică în țările care traversau etape post-revoluționare. Astfel, alegeri libere organizate în Tunisia, Egipt, apoi Libia au adus la putere formule politice de negândit în urmă cu câțiva ani și care puneau în fața lumii o realitate, și nu o proiecție. Partidul lui Rashid al-Ghanouchi, *en-Nahda*, a câștigat alegerile parlamentare din Tunisia, formând ulterior un guvern care, deși nu a ascuns faptul că va governa în interiorul unei grile culturale specifice, nu a transformat Tunisia în temutul stat islamic, așa cum prevestea discursul occidental. În Egipt, Frații Musulmani au câștigat previzibil parlamentarele, însă un parcurs ezitant în perioada dintre legislative și prezidențiale (de câteva luni) i-a costat câteva zeci de procente la nivelul susținerii populare, astfel încât candidatul lor la prezidențiale a obținut numai un milion de voturi în plus față de contracandidatul său.

Conturat ca ideologie politică, în primele sale forme, încă din perioada Renașterii arabo-islamice, ca alternativă la fărâmițarea de tip naționalist, islamismul a suferit o mutație la începutul secolului XX. Dacă în teoretizarea curentului de către ideologii săi întemeietori, precum Jamal ad-Din al-Afghani, Rashid Rida sau Muhammad Abdu, teologi de marcă, componenta concretă, politică, părea să fie mai degrabă un deziderat colateral al proiectului de renaștere socială, în formele sale populare concretizate prin apariția Grupării Fraților Musulmani, dimensiunea politică s-a conturat destul de repede ca o necesitate. Remodelarea socială putea fi posibilă doar în contextul unui cadru politic guvernat de principii islamice – în contextul unui stat islamic.

Cu contribuții deseori decisive în lupta pentru obținerea independenței naționale în țările arabe incluse în sistemul colonial occidental, mișcările islamiste nu s-au regăsit, după atingerea prețiosului obiectiv național, în formulele politice care și-au asumat guvernarea. Anii 50 ai secolului trecut s-au dovedit a fi o perioadă extrem de nefavorabilă mișcărilor de orientare islamistă, îndeosebi în acele țări arabe în care armata a preluat puterea și a creat contexte politice autoritare în care ideea de opoziție sau de împărțire/alternanță a puterii nu a încăput. Guvernările militare, dedicate în întregime ideologiei naționaliste și panarabismului, au dezvoltat o politică de îngrădire a curentelor politice care ar fi putut avea obiective diferite. Totuși, pentru că suportul popular, precum și amintirea contribuției la proiectul de independență nu puteau fi șterse din mentalul colectiv, guvernările militarilor au dezvoltat o strategie de apropiere a unora dintre elementele islamiste.

Asistăm în anii 50 – 60 ai secolului trecut la o politică calculată de *rupere* a unității blocului islamist și de atragere în sfera puterii, printr-un compromis avantajos pentru ambele părți, a spectrului moderat al curentului. Guvernele militarilor au înțeles destul de repede că au nevoie și de legitimitate de factură, să o numim, religioasă. Din Maroc până în Egipt (pentru că studiu de față se referă numai la țările arabe din Nordul Africii), cooptarea islamiștilor moderați într-un fel de pact – de multe ori problematic – cu puterea a reprezentat o strategie politică inspirată. Instituționalizarea parțială a mișcării islamiste – de opoziție – și instrumentalizarea clericilor în vederea unei mai solide legitimări a actului guvernării a creat aproape imediat o și mai pronunțată radicalizare a acelor dintre islamiști care au respins cu putere orice compromis cu *statul laic*. În acest context, ar trebui descifrate izbucniri de violență precum cea care a dus la asasinarea președintelui egiptean Anwar Sadat la 6 octombrie 1981, acesta fiind unul dintre liderii arabi cu cea mai mare deschidere către curentul islamist. Astfel, prin atragerea unei părți – cea moderată - a curentului islamist în sfera puterii (sau *scoaterea la lumină*, după formularea unor istorici), guvernările autoritare ale statelor arabe din Nordul Africii au reușit, în primul rând, să slăbească unitatea blocului islamist și, ulterior, să îi cointerezeze pe islamiștii moderați în combaterea radicalilor a căror popularitate creștea mai ales în mediile defavorizate.

Prin urmare, o consecință directă a acestei politici a fost o *specializare* a mișcărilor islamiste, o *repartizare* de roluri sociale între moderați și radicali, urmare a lăsării acestora din urmă în afara cadrului legal de funcționare a vieții politicii naționale. Nu înseamnă că grupările radicale nu s-au dezvoltat sau că nu au avut știința unei inspirate replieri după căderea regimurilor dictatoriale – mișcările salafite tunisiană și egipteană, în mod deosebit -, după cum nu înseamnă că moderații au trăit în perfectă armonie cu guvernările autoritare. Sunt foarte cunoscute episoadele de arestări, confiscări de avere, percheziții etc., la care erau supuși periodic Frații Musulmani în Egipt în timpul guvernării Mubarak. Desigur, strategia de luptă împotriva terorismului a creat argumente suplimentare pentru acțiunile represive desfășurate de regimurile arabe autoritare împotriva elementelor islamiste.

Islamul moderat, o realitate politică văzută dinspre Occident²

La nivelul culturii politice occidentale, ideea existenței unui islam moderat sau, altfel spus, nuanțarea discursului față de *islamism*, și-a făcut apariția cu ceva timp în urmă. Tot mai multe lucrări – produse ale culturii academice occidentale – se ocupă îndeaproape de o necesară diferențiere ideologică între diferitele orientări care formează islamul politic. E de presupus astfel că mediul academic a pregătit întrucâtva cadrul cultural pentru acceptarea ideii că islamul politic, în formele sale *mu'atadila* – moderate - poate să fie un partener politic, o alternativă posibilă la seria de regimuri totalitare – altfel, parteneri ai administrațiilor americane succesive, mai ales după 11 septembrie. Aceste lucrări, al căror număr a crescut considerabil după atacurile de la 11 septembrie (fie și numai din nevoia și, poate, datoria mediului academic de a face o necesară distincție între al-Qaida și restul islamului militant), introduc în conștiința culturală occidentală termeni precum *al-islām al-mu'atadil* (islamul moderat), *al-muslimūn al-munfatihūn* (musulmanii cu vederi liberale), *islāmu l-wasat* (islamul de mijloc), *al-wasatiyya* (calea de mijloc).

---

² Textul de mai jos reia parțial o analiză publicată de autor în seria *policy brief* a Institutului Diplomatic Român în august, 2012, cu titlul „Raportarea Washingtonului la islamul politic sau rațiunea unui pact necesar” (<http://www.idr.ro/publicatii/Policy%20Brief%2025.pdf>)

Despre *al-wasatiyya*³ *trend*⁴ - islamul moderat – sau neo-islamismul se discută intens în mediile academice occidentale de cel puțin două decenii (începând, mai ales, după asasinarea președintelui egiptean Anwar Sadat, 1981, și distincțiile pe care cercetătorii le-au considerat ca fiind necesare în analiza islamului politic). Reprezentanții ideologici ai acestui curent, cei mai mulți trăind și activând intelectual în Occident, figuri notorii la nivelul mediilor culturale occidentale de specialitate, au reușit prin intermediul unor producții ideologice convingătoare să acrediteze ideea viabilității unui tip de guvernare „inspirat” dintr-o interpretare justă și modernă a islamului. Ideologii acestui tip de islam, conceput la nivel ideologic ca posibilă alternativă într-un sistem politic bazat pe alternanța la putere, sunt personalități cunoscute ale gândirii politice arabe contemporane. Actualul lider al partidului *En-Nahda* din Tunisia, Rashid al-Ghanouchi, este autorul a zeci de lucrări de filozofie politică, publicate mai întâi în limbile engleză și franceză, apoi traduse și în arabă și difuzate masiv în spațiul arab de expresie, lucrări în care militează pentru un islam pragmatic, aplicat realităților și nevoilor imediate ale societății arabo-islamice. Mounsiif al-Marzouqi, președintele tunisian, este cunoscut, la rândul său, publicului arab în primul rând prin editoriale și luările de poziție din presa arabă de-a lungul vremii și, abia ulterior, ca om politic. Curentul *wasatiyya* este mai larg, înglobând în fapt o linie ideologică manifestată în mai multe state arabe în care tradițional au activat derivații ale Fraților Musulmani. În Egipt, țara de origine a organizației, după ruptura intervenită în rândurile acesteia, într-un prim moment în anii '40 ai secolului trecut, după asasinarea fondatorului său, Hassan al-Banna, adâncită apoi după 1981, anul eliminării de pe scena politică a președintelui Anwar Sadat (1970-1981), foști membrii ai grupării, în mod limpede moderați, înființează, alături de câțiva intelectuali copecți, dar și câteva femei, în 1996, Partidul *Wasat*⁵.

Principiul unui islam renăscut – acel *Islamic awakening*, cum este cunoscut în literatura de specialitate – se conturează încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea în spațiul arabo-islamic și întruchipează ideea de renaștere necesară a culturii islamice printr-o

---

³ În limba arabă “wasat” se referă la “centru”, “mijloc”. *Wasatiyya* este un derivat (un nume de calitate, în morfologia limbii arabe) care se referă la curentul ideologic (și politic, în cazul de față) ale cărui principii de bază sunt constituite de moderație, acceptarea și urmarea căii de mijloc (a unui islam în mod necesar deschis evoluțiilor contemporane).

⁴ Expresia îi aparține lui M. L. Browsers în lucrarea *Political Ideology in the Arab World. Accommodation and Transformation*. 2009: Cambridge University Press (p. 48).

⁵ Cf. Browsers, 2009: 49 (op. cit.)

exploatare pozitivă a propriei specificități⁶. Umbrită de evoluțiile istorice care au marcat prima jumătate a secolului XX în spațiul arabo-islamic, această idee se vede devansată și lasată de-o parte în favoarea altor ideologii care au servit drept motor luptei pentru independență națională, contribuind mai apoi la conturarea statelor naționale, în forma în care există astăzi. Însă ideea unui renașteri islamice – sub toate aspectele, plecând de la cele cultural-religioase și culminând cu sistemul de guvernare- a continuat să fie unul dintre idealurile generațiilor de intelectuali din spațiul arabo-islamic.

Specialiștii au introdus în discuție de deja câțiva ani conceptul de post-islamism⁷ prin care încearcă să descrie mutațiile suferite de islamul politic (înțeles, în limii mari, ca ideologie al cărei obiectiv era preluarea puterii politice și instaurarea unui tip de guvernare de inspirație islamică) ca urmare a unei lungi perioade de rămânere în afara jocurilor politice și de putere din țările arabe. Lipsirea de putere le-a creat nevoia unei replieri în scopul câștigării altor câmpuri de influență. Olivier Roy⁸ identifică câteva transformări la nivelul ideologiei islamului politic, așa cum a fost el teoretizat în a doua jumătate a secolului XX, prin care se încearcă o compensare a lipsei de influență politică directă. Centrul de greutate se mută către dimensiunea națională a islamului, întâmplându-se ceea ce Olivier Roy numește „internalizarea sau naționalizarea conceptului de *umma* – comunitate islamică”. Astfel, cadrul de acțiune al islamului politic se restrânge, de la o dimensiune pan-islamică, la una națională – circumscrisă unor frontiere, a cărei eficiență este de așteptat să fie mai mare. Acțiunea se concentrează, prin urmare, pe comunitatea națională care este supusă unui proces elaborat de reislamizare, autonom, departe de îngrădirile politicilor oficiale ale statului. Reislamizarea de jos în sus a reprezentat una dintre strategiile de succes aplicate de mișcările islamiste din țările arabe. Astfel, norme tradiționale islamice de organizare și reprezentare socială au fost integrate treptat de anumite grupuri și categorii de populație, devenind expresia unui mod de viață cotidian. Societatea a fost, în acest mod, pregătită pentru acceptarea unui alt tip

---

⁶ Cf. Enayat, Hamid. 2005. *Modern Islamic Political Thought. The Response of the Shī'ī and Sunnī Muslims to the Twentieth Century*. London: I.B. Tauris; Fazlur, Rahman. 1982. *Islam and Modernity: Transformation of an Intellectual Tradition*. Chicago: University of Chicago Press

⁷ Conceptul este teoretizat de Olivier Roy în mai multe lucrări, preluat apoi și de alți specialiști. Dintre numeroasele lucrări, cităm aici cartea Salwei Ismail, publicată în 2006, la editura I.B. Tauris din Londra, intitulată *Rethinking Islamist Politics. Culture, the State and Islamism*, cu capitolul „The Paradox of Islamist Politics” (pp. 160 – 176).

⁸ În lucrarea sa *Le post-islamisme*, citată de Salwa Ismail (op.cit), la pagina 161.

de guvernare din care să nu fie excluse principiile religioase în organizarea politico-socială. Controlul cultural asupra societății, inducerea unui tip de „guvernare morală”⁹, autonomă și paralelă cu sistemul politic oficial în care principiile dominante își au originea în dihotomia religioasă clasică dintre *haram* și *halal* (permis și interzis) a permis mișcărilor islamiste să dobândească o influență mare, dar mai ales o capacitate impresionantă de manipulare socială.

---

⁹ Expresia îi aparține lui Aziz Al-Azmeh, citat de Salwa Ismail (op. cit.), p. 77.

Algeria, particularități în evoluția curentului islamist

Laurența Pîrlog¹⁰

În Algeria, curentul islamist a urmat două direcții de evoluție: cea moderată, prezentă din anul 1990 pe scena politică și cea radicală, care respinge sistemul democratic, considerând legea islamică singura sursă legitimă de autoritate a musulmanilor. Existența curentului islamist radical a dat naștere unor situații conflictuale violente, care se sfârșesc, după mai bine de un deceniu, cu victoria regimului secular asupra fundamentalismului religios. Cât despre curentul moderat, acesta va participa, în mod pașnic, la activitatea politică din Algeria, fiind tolerat de către autorități și obținând reprezentare în structurile de conducere alături de partide seculare precum: *Frontul Eliberării Naționale (FLN)* și *Adunarea Națională Democratică (RND)*¹¹.

Forme incipiente de rezistență a islamiștilor

Curentul islamist nu reprezintă o noutate în structura societății algeriene, adepții acestei mișcări fiind de-a lungul timpului victimele diverselor forme de reprimare, fie în contextul luptei anticolonialiste, fie din cauza poziției luate împotriva dictaturii militare impuse ulterior. Revoltele islamiștilor izbucnesc sub diferite forme. În timpul ocupației franceze, ulemalele, al căror lider proeminent era șeicul Abd-al Hamid Ben Badis, susțin o reformare a instituțiilor politice din interiorul societății, opunându-se importării modelului francez. Tot aceste ulemale au un rol deosebit de important în apărarea identității culturale a Algeriei, împiedicând dominarea ei totală de către coloniștii francezi.¹²

După obținerea independenței (1962), islamiștii rămân într-un con de umbră, fiind eclipsați de regimul militar secular impus de către toți cei trei președinți algerieni care s-au aflat la conducerea statului după acest moment. În timpul președintelui Ahmed Ben

¹⁰ Stagiatar al Institutului Diplomatic Român în perioada martie-iunie 2013.

¹¹ Rassemblement National Démocratique partid secular înființat în 1997 și condus până în 2013 de Ahmed Ouyahia. Face parte din coaliția de guvernământ alături de FLN.

¹² Takeyh, Ray *Islamism in Algeria: A Struggle between Hope and Agony* articol consultat pe site-ul <http://www.cfr.org/world/islamism-algeria-struggle-between-hope-agony/p7335>, la data de 02.05.2013

Bella (1962-1965), *Asociația ulemalelor* este desființată, iar liderii religioși sunt absorbiți în sistemul politic, ocupând diverse funcții în Ministerul Cultelor. În 1960 este înființată organizația *Al-Qiyam* (Valorile), condusă de foștii membri ai *Asociației ulemalelor* din Algeria, printre care și Hashemi Tidjani, succesorul șicului Ben Badis. Această organizație a militat pentru introducerea disciplinelor islamice (drept coranic, exegeză coranică etc.) în învățământul public. Dizolvarea *Al-Qiyam*, în 1966, reprezintă una dintre măsurile succesorului președintelui Ben Bella, Houari Boumedienne (1965-1978) de a-și elimina potențialii adversari politici.¹³ În consecință, în primele două decenii după independență, conducerea Algeriei este exclusiv seculară, iar interpretarea textelor religioase și emiterea de *fatwa*¹⁴ este manipulată tot de putere în scopul legitimizării propriilor acțiuni,¹⁵ tendință care se observă și în alte state din regiunea Magrebului, precum Tunisia sau Libia.

Actorii principali pe scena politică

Pentru o mai bună înțelegere a evoluției curentul islamist în Algeria sunt necesare câteva precizări cu privire la structurile care au controlat din 1962 mediul politic algerian. Astfel, armata națională a Algeriei (numită din 1963 *Armata Națională Populară* - ANP) joacă poate cel mai proeminent rol din sistemul de conducere, de la independență până în prezent. Acest fenomen se justifică prin faptul că toți președinții Algeriei au provenit din rândurile armatei așa cum este cazul colonelului Houari Boumedienne (1965-1978), șef al Statului Major în timpul lui Ben Bella, sau cazul lui Chadli Bendjadid (1979-1992), Liamine Zéroual (1994-1998) și al actualului președinte Abdelaziz Bouteflika (1999-prezent). Conducerea armatei naționale se impune ca singurul factor de decizie, având capacitatea de a organiza lovituri de stat atunci când îi era amenințată poziția, ca în cazul înlăturării de la putere a lui Ben Bella în 1965, sau chiar de a declanșa războiul civil în 1992. Monopolul pe care cadrele militare și-l instituie asupra instituțiilor de conducere din Algeria precum guvernul, partidul unic FLN și instituția prezidențială, face imposibil accesul la putere al unor formațiuni aparținând altor curente politice precum: islamiștii

---

¹³ Willis, J. Michael, *Politics and Power in the Maghreb*, Hurst & Co., London, 2012, pag 161.

¹⁴ Recomandare bazată pe legile religioase, acordată de un specialist în drept Islamic și care reglementează conduita musulmanilor.

¹⁵ Willis, J. Michael, op. cit., pag. 158.

sau cele două partide socialiste *Frontul Forțelor Socialiste* fondat de Hocine Ayt Ahmed în anul 1963 și *Mișcarea Democratică Algeriană* partid înființat de fostul președinte Ahmed Ben Bella, în 1989.

Un rol extrem de important l-a avut *Frontul Eliberării Naționale* înființat în 1954 de cei nouă lideri¹⁶ ai mișcării de independență împotriva Franței care, la început, s-a constituit ca o mișcare de rezistență inspirată de organizarea tribală din zona rurală algeriană Kabylia¹⁷. După obținerea independenței, FLN va fi singurul partid legal din Algeria și a doua autoritate de conducere, după armată. Însă încrederea populației în structurile învechite ale FLN scade odată cu introducerea sistemului politic pluralist, de către președintele Bendjadid în 1989, când sunt recunoscute oficial 50 de noi partide politice. Decăderea partidului este accentuată și de neputința liderilor FLN de a lupta împotriva crizei economice cu care se confruntă societatea algeriană la sfârșitul anilor 1980. Spiritul popular este atras de *Frontul Islamic pentru Salvare* (FIS), fondat în martie 1989 în moscheea Bab-al-Oued din Alger, de către imamii Ali Belhadj și Abbas Madani. Acest partid politic se adresează, prin discursul său, maselor din ce în ce mai nemulțumite de înrăutățirea condițiilor economice și sociale. De asemenea, acesta preia rolul de protector al principiilor revoluției din 1954 și subliniază ineficiența FLN în lupta cu corupția și sărăcia din societatea algeriană.

Un element nou pe care îl aduce această formațiune este militantismul religios prezent în discursurile liderilor săi radicali, care denunță regimul ca fiind nelegitim deoarece s-a îndepărtat de *șaria*, bază a sistemului legislativ islamic. De asemenea, reprezentanții radicali resping în totalitate sistemul democratic de guvernare, considerându-l un produs al imperialismului occidental menit să producă dezbinarea comunității islamice, *al-umma*. Dincolo de toată această retorică, noul partid nu deține o platformă politică coerentă și nici nu propune soluții concrete de rezolvare a crizei economice cu care se confrunta Algeria la începutul anilor 90, ai secolului trecut. La această situație se adaugă și faptul că FIS nu deținea o structură bine organizată neavând un regulament de funcționare internă și nu dispunea de un mecanism de stabilire a unui

---

¹⁶ Cei nouă lideri care au condus revoluția de independență sunt: Hocine Ayt Ahmed, Ahmed Ben Bella, Krim Belkacem, Mohamed Boudiaf, Mourad Didouche, Ben M'hidi, Mustafa Ben Boulayd, Mohamed Khider, Rabat Bitat.

¹⁷ Willis, J. Michael *Politics and Power in the Magreb* Hurst & Company, London: 2012, pag 123

program politic.¹⁸ Mediile publice în care FIS își desfășoară activitatea de propagandă erau moscheile, spitalele, centrele de ajutor social pe care islamiștii le-au fondat între anii 1970 – 1980,¹⁹ publicul vizat fiind constituit din populația săracă aflată la periferiile orașelor. Un alt segment important îl reprezintă tinerii șomeri, proaspăt absolvenți ai unor facultăți cu predare în limba arabă care nu-și puteau găsi de lucru deoarece administrația algeriană era în mare parte francofonă. Prin intermediul lor, ideile radicale ale partidului se răspândesc în campusurile universitare și mulți dintre ei vor lua parte la lupta de rezistență a ramurei militare a FIS, *Armata Islamică pentru Salvare* (AIS), fondată în 1992.²⁰ Partidul este eterogen și reușește, în scurt timp, să atragă susținerea unui important segment al populației, numărul adeptilor crescând de la aproximativ 10 000, la înființare, la 500 000 în 1990. Succesul FIS a culminat cu rezultatele înregistrate la alegerile locale din 1990 când obține 80% din consiliile regionale și 55% din cele locale. De asemenea, în primul tur al alegerilor legislative din decembrie 1991, candidații FIS au obținut 188 din cele 430 de mandate din Adunarea Populară Națională.²¹

Pericolul răsturnării echilibrului de putere, determină armata să intervină împotriva FIS, anulând rezultatele și oprind procesul electoral, moment care a dus la declanșarea războiului civil care a aruncat Algeria într-o stare de instabilitate mai bine de zece ani (1992-2005). *Armata Națională Populară* a perceput FIS drept un adversar politic redutabil și, pentru a putea anula rezultatul alegerilor, a forțat demisia lui Bendjadid, pe 11 ianuarie 1992. Ulterior, introduce o aprigă campanie de anihilare a islamiștilor prin arestarea liderilor Abbas Madani și Ali Belhadj și condamnarea lor la 12 ani de închisoare, închiderea birourilor, suspendarea activității presei, arestarea și deportarea a mii de militanți în lagăre de concentrare aflate în deșert și suprimarea oricăror încercări de protest. Aceste represalii au culminat cu interzicerea activității partidului, care nu va mai primi niciodată acordul de a reveni pe scena politică.

---

¹⁸ Takeyh, Ray, *Islamism in Algeria: A Struggle between Hope and Agony*, <http://www.cfr.org/world/islamism-algeria-struggle-between-hope-agony/p7335> (02.05.2013)

¹⁹ Willis, J. Michael, op. cit., pag. 169

²⁰ Takeyh, Ray, *Islamism in Algeria: A Struggle between Hope and Agony*, <http://www.cfr.org/world/islamism-algeria-struggle-between-hope-agony/p7335> (02.05.2013)

²¹ Willis, J. Michael, op. cit., pag 170

Fundamentalismul religios – o nouă amenințare

Războiul civil care a devastat Algeria în anii 90 s-a soldat nu doar cu dispariția din viața politică a *Frontului Islamic pentru Salvare*, dar a generat și apariția în societatea algeriană a curentului islamist radical.

Din momentul anulării alegerilor și până la arestarea liderilor FIS, aceștia au încercat să evite confruntări directe cu armata, fiind conștienți că autoritățile algeriene căutau un pretext pentru a își legitima acțiunile de anihilare și eliminare a Frontului.²² De altfel, FIS s-a situat pe o linie moderată și chiar a avut inițiative de dialog cu puterea precum: congresul de la Sant Egidio, din 1995, în care *Frontul Islamic pentru Salvare*, *Frontul Eliberării Naționale*, *Frontul Forțelor Socialiste*, *Partidul Muncitorilor*²³ semnează un memorandum pentru încetarea conflictului armat, reluarea procesului electoral, instaurarea principiilor democratice ca singur mijloc de preluare a puterii, combaterea oricărei forme de dictatură, respectarea drepturilor și libertăților individuale și reabilitarea FIS.

Dar tocmai această linie moderată și înclinată către compromis transformă FIS în ținta atacurilor conduse de mișcări armate islamiste nou create precum *Gruparea Armată Islamică*. Aceste organizații armate erau alcătuite din *muhajiduni* care au participat, începând cu anii 70, alături de Statele Unite ale Americii, la lupta de rezistență împotriva ocupației sovietice în Afganistan. După retragerea sovietică, la sfârșitul anilor 1980, o parte dintre aceștia revin în Algeria, printre care și doi foști membri FIS, Said Mekhloufi și Kameredine Kherbane.²⁴ Aceștia au importat viziuni radicale, au promovat recurgerea la violență pentru îndepărtarea regimului, au refuzat categoric să accepte principiile democratice de guvernare și au încurajat instaurarea unei organizări politice care să aibă la bază legea islamică, aceasta fiind unul dintre elementele centrale ale discursului lor. Aceste grupări devin cu atât mai periculoase, cu cât își concentrează atacurile asupra civililor, instituțiilor publice, una dintre consecințe fiind retragerea companiilor străine

---

²² Willis: op. cit.: pag 172-173

²³ Partid fondat în 1990 de Louisa Hanoune. Se adresează clasei mijlocii, muncitorilor, sindicaliștilor și micilor fermieri.

²⁴ Cei doi fac parte din FIS, dar sunt alungați din cauza vederilor lor radicale, în 1991. Willis, J. Michael, op. cit. pag. 173.

care activau în sectorul petrolier.²⁵ Acest război de uzură început în 1993, angrenează pe de o parte forțele islamiste radicale care primesc ajutor de la ramura nord-africană a grupării Al-Qaeda, iar pe de altă parte *Armata Națională Populară*. Odată cu escaladarea conflictului, FIS și AIS încearcă să se distanțeze de GIA și de violențele comise de aceasta, cu atât mai mult cu cât, se vehiculează ideea că GIA ar fi fost manipulată de agenți de securitate algerieni pentru a discredita imaginea FIS în opinia publică națională și internațională.²⁶

În anul 1997, AIS se angajează într-o serie de negocieri cu *Armata Națională Populară* care vizau retragerea ramurii militare a FIS din mișcarea de rezistență. Rezultatul oficial al acestor negocieri a fost adoptarea Acordului Civil, în 1999, care a dus la amnistierea tuturor celor care au participat la luptele militare cu condiția predării armelor către autorități. La sfârșitul războiului civil, AIS este dizolvată, iar în iunie 2003 sunt eliberați liderii fondatori ai partidului, Abbas Madani și Ali Belhadj, fără ca FIS să-și mai reia activitatea politică.²⁷

Partidele islamiste moderate și activitatea lor politică

Pluralismul politic promovat de constituția din 1989 a permis înființarea și a altor partide cu vederi islamiste, ai căror lideri nu s-au putut pune în acord cu principiile radicale ale FIS. Un prim exemplu în acest sens îl constituie *Hamas*, reprezentant al grupării Fraților Musulmani din Algeria²⁸, fondat în 1990 de către Mahfoud Nahnah. Din 1997, din cauza adoptării legii care interzicea crearea grupărilor politice pe criterii etnice și religioase, partidul a devenit cunoscut sub denumirea de *Mișcarea Societății pentru Pace – MSP (Harakat al-mujtama as-silm)*. Menținerea pe scena politică a acestui partid islamist moderat face parte din strategia regimului de a atrage electoratul radicalului FIS către o formațiune islamistă care poate fi controlată mai ușor.²⁹ Platforma politică moderată permite membrilor MSP să ocupe funcții în guvernul din 1994 sau să candideze

---

²⁵ Coolez, K. John *CIA et Jihad 1950-2001. Contre l'URSS une désastreuse alliance*. Autrement Frontières, Paris: 2002, pag 212-213

²⁶ Conform mărturiilor unor foști membri ai serviciilor de inteligență algeriene, agenți ai regimului se infiltraseră în grupări armate islamiste precum GIA, controlându-le din interior acțiunile și împingându-le să comită acte de violență. Willis, J. Michael, op. cit. pag 108, 173-174, 187.

²⁷ Willis, J. Michael pag. 187-188

²⁸ http://mideast.foreignpolicy.com/posts/2012/04/18/a_second_chance_for_algerias_islamists (02.04.2013)

²⁹ Willis, J. Michael pag. 189-190

la alegerile prezidențiale. Liderul partidului, Mahfoud Nahnah, și-a depus candidatura pentru funcția supremă în 1995. Apropierea partidului de putere atrage criticile opoziției care nu vede în el decât o marionetă a regimului. Cu toate acestea MSP susține că se plasează pe o cale de mijloc între opoziție și guvern, bucurându-se de independență și de posibilitatea de a interveni în procesul de decizie, în special atunci când acesta vizează aspecte economice.³⁰ De la înființare, MSP reprezintă cel mai important partid de orientare islamistă din Algeria și s-a menținut constant pe al treilea loc în clasamentul de putere, fapt care este confirmat de rezultatele obținute la alegerile legislative: 38 și 52 de locuri în Adunarea Populară Națională, în anul 2002 și respectiv 2007.³¹ În 2003, conducerea este preluată de Boudjerra Soltani, care continuă tradiția moderată, conducând partidul într-o coaliție guvernamentală alături de FLN și RND. De asemenea, partidul îl susține pe Abdelaziz Bouteflika, candidatul FLN la alegerile prezidențiale din 2004 și 2009, iar în 2008 este de acord cu modificarea constituției pentru a-i acorda lui Bouteflika dreptul la al treilea mandat.

Tot în acest peisaj al partidelor politice moderate se înscrie și *Mișcarea Renașterii Islamice (Harakat en-nahdat al-islāmiyyah-Ennahda)*, înființată de liderul islamist Abdallah Djaballah, în 1990. Această mișcare a adoptat o atitudine critică la adresa regimului și, împreună cu alte partide din opoziție, cere respectarea principiilor democratice și condamnă intervenția militară care a dus la anularea alegerilor. Tonul său militant și atitudinea ostilă determină implicarea regimului în structurile de conducere ale partidului, acțiune care s-a soldat cu demisia lui Djaballah din fruntea partidului, în 1998. După un an, acesta înființează o nouă formațiune politică *Mișcarea pentru Reformare Națională (Harakat al-islam al-wataniyy)*, pe care o abandonează în 2002, tot din pricina divergențelor de opinie și a fragmentării interne.³²

În contextul alegerilor legislative din mai 2012, MSP părăsește coaliția de guvernământ, în care a fost membru timp de opt ani, pentru a candida alături de celelalte partide islamiste (*Ennahda* și *Al-Islah*), sub forma unei coaliții numită *Alianța Algeriei*

---

³⁰ Willis, J. Michael op. cit. Pag 190

³¹ Conform articolului *Intikhābāt at-tašrī'iyat fī-l-Ġaza'ir* realizat de Centrul arab de cercetare și studii politice din Doha, consultat la adresa: <http://www.dohainstitute.org/release/a546c9a0-39ff-4705-9731-21cf674d940d> (24. 04.2013)

³² Interview cu liderul islamist Abdallah Djaballah: <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2012/02/head-of-the-justice-and-developm.html> (25.03.2013)

Verzi (Takattul al-Jazā'ir al-Hadra). Islamiștii au urmărit prin această coaliție să obțină rezultate la fel de bune ca în țările vecine Egipt, Tunisia și Maroc, unde partidele de orientare islamistă dețin majoritatea în parlament. În pofida tuturor acestor așteptări, alegerile legislative din 2012 au fost o înfrângere pentru coaliția islamistă care a obținut doar 48 de locuri în parlament, rezultate mult mai slabe în comparație cu anul 2007, când MSP obținuse singur 52 de locuri. Celelalte partide islamiste participante la alegerile din 2012 sunt *Frontul Justiției și Dezvoltării* (al treilea partid înființat de Abdallah Djaballah) care obține 7 locuri și *Frontul pentru Schimbare* (format de Abdalmedjid Menasra prin desprindere din MSP) cu doar 4 locuri, ceea ce înseamnă un total de 59 de locuri pentru islamiști în Adunarea Populară Națională.³³

Curentul islamist în contextul viitoarelor alegeri prezidențiale

Deși prezent pe scena politică algeriană, curentul islamist nu a mai atins succesul din 1992, rămânând, constant, în umbra celor două partide de guvernământ, FLN și RND. Algeria pare imună și în fața evenimentelor revoluționare din 2011, care i-au propulsat pe islamiști în fruntea conducerii unor state vecine precum Egipt, Tunisia și Maroc. Având în vedere situația din prezent nu ne putem aștepta la vreo evoluție spectaculoasă din partea islamiștilor la viitoarele alegeri prezidențiale din Algeria stabilite pentru anul 2014. Până acum se prefigurează că vor intra în cursa pentru președinție actualul prim-ministru Abdelmalik Sellal și foștii prim-miniștri Ahmed Ouyahia și Moulud Hamrouche³⁴, dar niciun candidat din partea coaliției islamiste *Alianța Algeriei Verzi* nu a fost anunțat până în prezent. Nici celelalte partide islamiste nu au propus un candidat pentru 2014, iar Abdallah Djaballah, președintele partidului islamist *Frontului Justiției și Dezvoltării*, care a participat la alegerile prezidențiale din 1999 și 2004, a declarat că nu există posibilitatea să-și depună încă o dată candidatura.³⁵

De asemenea, starea de incertitudine cu privire la sănătatea lui Bouteflika, este privită cu suspiciune de către șefii partidelor islamiste și alte elemente ale opoziției, care

---

³³ Rezultatele publicate în articolul: http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2012/05/120511_algeria_elex_new.shtml (20.03.2013)

³⁴ Informații cu privire la cel de-al patrulea mandat al lui Bouteflika: <http://www.tsa-algerie.com/actualite/item/737-le-quatrieme-mandat-de-bouteflika-serieusement-compromis> (05.06.2013)

³⁵ Interviu cu Abdallah Djaballah pe site-ul oficial al partidului: <http://eladala.net/ar/index.php/activities/press/112-2013-02-20-18-50-42> (08.05.2013)

consideră că regimul sprijinit de armată vrea să câștige timp pentru a-și impune propriul candidat.³⁶ Abderazzak Makri, președintele actual al *Mișcării Societății pentru Pace*, declară într-un interviu acordat ziarului algerian, *Al-Khabar*, că victoria din 2014 va reveni, în mod cert, candidatului propus de elitele aflate la conducere, indiferent dacă acesta este Bouteflika sau nu.³⁷

În concluzie, perspectivele ca un eventual candidat din partea islamiștilor să devină viitorul președinte al Algeriei sunt minime, cu atât mai mult cu cât islamiștii nu au desemnat, până la ora actuală o persoană care să-i reprezinte la alegeri în 2014. **Chiar și în eventualitatea în care vor avea un candidat, partidele islamiste nu se vor bucura de susținerea poporului algerian care încă mai poartă amintirile tragicului război civil care a devastat Algeria în deceniile trecute.**

---

³⁶ Articol consultat adresa <http://www.tsa-algerie.com/actualite/item/740-maladie-de-bouteflika-l-alliance-verte-s-interroge-sur-les-intentions-des-decideurs> (06.06.2013)

³⁷ Interview cu Abderazzak Makri, vicepreședintele MSP, publicat în ziarul *Al-Khabar*: <http://www.elkhabar.com/ar/politique/330954.html> (25.04.2013)

Tendințe moderate și radicale în peisajul politic post-revoluționar din Tunisia: *Ennahda* și *Partidul Frontul Reformei*

Andra Ramona Dodiță³⁸

Rezultatul alegerilor parlamentare pentru Adunarea Constituantă, organizate la 23 octombrie 2011, a confirmat deschiderea scenei politice tunisiene și schimbările survenite la nivelul acesteia prin apariția și intrarea în Parlament a partidelor de coloraturi dintre cele mai diverse: islamiste, liberale, de centru, centru-dreapta, centru-stânga, socialiste, comuniste, naționaliste și ecologiste.³⁹ Cu toate acestea, impactul cel mai mare asupra scenei politice și, implicit, a vieții cotidiene îl au partidele islamiste, succesul de care s-au bucurat în perioadă post Primăvara Arabă aducându-le în prim plan.

Islamul moderat – mișcarea și partidul *Ennahda*

Mișcările islamiste, inspirate și motivate la început de nemulțumirea față de orientarea seculară pe care o luaseră statele în care s-au dezvoltat, au devenit elemente cheie ale peisajului politic în Tunisia, Algeria și Maroc încă de la sfârșitul anilor 1970 – începutul anilor 1980. Inițial, guvernele au tolerat sau, în unele cazuri, încurajat aceste mișcări pentru a contrabalansa stânga radicală, cu atât mai mult cu cât membri acestora aveau un înalt nivel de educație (profesorii și studenții erau principalii susținători). Începând cu anii 1970, autoritățile au început să ia măsuri împotriva mișcărilor respective care se considerau adevăratele reprezentate ale islamului.

---

³⁸ Stagiatar al Institutului Diplomatic Român în perioada martie-iunie 2013.

³⁹ În urma alegerilor din noiembrie 2011, Partidul islamist Ennahda a obținut 89 din cele 217 locuri din Adunarea Constituantă. Pentru a dobândi majoritatea în Parlament și a facilita procesul de guvernare, Ennahda a format o coaliția *Troika* împreună cu Congresul pentru Republică (29 locuri) și Ettakatol (20 locuri). Printre celelalte partide intrate în Parlament se numără o serie de formațiuni cu doctrine diferite precum nou-formatele Afek Tounes sau al-Moubadara. Acestea au reușit să devanseze partide mai vechi, precum Partidul Muncitorilor sau o serie de partide naționaliste, care au activat împotriva regimului Ben Ali, reprezentanții suportând persecuțiile autorităților. Petiția Populară pentru Libertate, Justiție și Dezvoltare, formațiune fondată chiar înainte de alegeri și ale cărei platformă și discurs au dat naștere la nesfârșite dezbateri, a obținut un surprinzător număr de 26 de locuri candidând pe listele independente.

În ceea ce privește Tunisia anilor 1980 – începutul anilor 1990, Mișcarea *Ennahda* a devenit principala forță din opoziție, contribuind la înlăturarea de la putere a lui Habib Bourguiba și, ulterior, la instalarea lui Zine al-Abidine Ben Ali.

În contextul luptei pentru independență, islamul a reprezentat un factor catalizator și mobilizator în rândul populației tunisiene, fapt exploatat de Habib Bourguiba, primul președinte al Tunisiei, în lupta împotriva colonialiștilor francezi. Ulterior, după obținerea independenței în 1956, guvernul a folosit religia pentru a-și justifica și legitima deciziile politice în fața poporului. În pofida accentului pus pe religie, anumite sectoare ale vieții au fost secularizate, statul preluând din atribuțiile care până atunci reveniseră instituțiilor religioase independente de stat. Ulemalele, liderii religioși, au fost absorbiți în aparatul de stat devenind funcționari într-un minister nou creat, Ministerul Cultelor, înregimentarea acestora fiind recompensată financiar. Deseori, autoritatea ulemalelor a fost folosită de către regimul politic care a profitat de impactul decretelor emise de liderii religioși în rândul populației, legitimându-și astfel deciziile politice. În anumite cazuri, însuși președintele Habib Bourguiba se folosea de textele religioase pentru a justifica o serie de măsuri care ar fi putut stârni nemulțumirea populației. Această strategie a autorităților a dus treptat la neutralizarea ulemalelor și la crearea, în rândul populației, a sentimentului că liderii religioși au fost cooptați de către regim, transformându-se în marionete ale acestuia. Astfel, s-a creat un vid între autorități și populație, oportunitate de care au profitat mișcările islamiste.

Antipatia pe care Bourguiba a dezvoltat-o față de islamiști și intoleranța dovedită vizavi de cei care promovau exportul religiei în sfera publică a fost, în primul rând, consecința secularismului francez de care a fost influențat în timpul studiilor efectuate la Paris. În al doilea rând, această aversiune a fost generată și de faptul că ulemalele au preferat să îl susțină pe Salah Ben Youssef⁴⁰ în lupta pentru putere de după obținerea independenței. Prin urmare, odată ajuns la putere, Bourguiba și-a impus controlul asupra moscheilor și al personalului acestora, a introdus un cod al familiei de natură seculară, a integrat tribunalele islamice în sistemul juridic secular și a fuzionat universitatea-moschee Zaytouna în Universitatea din Tunis. Cu toate acestea, conștient fiind de

---

⁴⁰ Om politic tunisian în timpul președinției lui Habib Bourguiba, fost secretar general al partidului conducător, Neo-Destour, devine oponentul lui Bourguiba în anii 1950.

capacitatea mobilizatoare și legitimatoare a islamului, Bourguiba a ales să nu secularizeze complet statul precum Mustafa Kemal Atatürk, întemeind noua republică printr-un decret religios. În plus, acesta a promovat intens și în mod public faptul că era un musulman practicant și exemplar, participarea sa la rugăciunea de vineri alături de credincioși ocupând prima pagina a ziarelor în fiecare săptămână.

În acest context, a luat ființă la sfârșitul anilor 1960 precusora Mișcării *Ennahda, Gruparea Islamică*, membrii acesteia fiind motivați, în primul rând, de sentimentul de înstrăinare generat de contrastul dintre educația lor arabo-musulmană și societatea tunisiană infuzată cu elemente de identitate culturală franceză. În al doilea rând, susținătorii acestei grupări aveau convingerea că societatea în care trăiau devenise prea secularizată și prea occidentalizată în urma reformelor lui Bourguiba. În anul 1969, *Gruparea Islamică* acceptă să facă parte dintr-o organizație creată de autorități pentru a combate reminiscențele ideologiei de stânga în special din campusurile universitare. Folosindu-se de această acoperire, gruparea a exploatat vidul social creat în urma experimentului socialist al lui Ben Salah,⁴¹ strategie care în scurt timp a dat naștere la suspiciuni, determinând îngrijorarea autorităților cu privire la creșterea numărului de adepți ai grupării și activitățile întreprinse de aceasta, moment în care au decis excluderea ei din societate. Cu toate acestea, gruparea și-a continuat activitatea în special în școli și universități, între anii 1974-1981, în preajma moscheilor, lansând o serie de publicații, printre care *Cunoașterea* și *Societatea*, care au fost ulterior interzise.

Declinul situației socio-economice din Tunisia care a culminat cu tulburările sociale din 1978 a determinat implicarea grupării în sfera politică. Sub conducerea lui Rashid al-Ghannoushi, care a primit de la susținători titlatura de „emir”, scopul declarat al grupării a fost de a-i reda Tunisiei tradiționala identitate islamică. În august 1979, se decide schimbarea statutului prin transformarea grupării în partid politic, fapt ce a declanșat repercusiuni din partea autorităților. Persecuțiile nu au reprezentat un factor descurajator, astfel că în vara anului 1981, liderii grupării au înaintat autorităților o cerere

---

⁴¹ Om politic tunisian în timpul președinției lui Habib Bourguiba, a deținut portofoliile ministerelor educației (1968-1969), economiei (1961-1969), finanțelor (1961-1969), planificării (1961-1969), afacerilor sociale (1958-1961), sănătății publice (1957-1961). Bourguiba l-a desemnat ministru al planificării în 1961 în speranța că modelul socialist pe care Ahmed Ben Salah îl propunea va împiedica înrăutățirea situației economice din Tunisia.

în vederea recunoașterii oficiale a grupării sub denumirea de *Mișcarea de Acțiune Islamică*. Autoritățile au respins aceste demersuri și în scurt timp au declanșat o serie de acțiuni de amploare împotriva membrilor grupării, un număr impresionant fiind arestați și închiși în baza unor sentințe de la 6 până la 10 ani. Eliberarea câtorva membri ai mișcării în 1984 a dus la reorganizarea și la creșterea popularității acesteia în rândul tunisienilor, fapt ce a determinat o nouă serie de măsuri drastice din partea autorităților împotriva tuturor susținătorilor. Valul de repercusiuni a culminat în 1987 cu arestarea „emirului” Ghannoushi, care în urma unui scurt proces, a fost condamnat la închisoare pe viață. Intenția lui Bourguiba de a spânzura un grup de deținuți islamiști și declarațiile sale conform cărora ultimul serviciu pe care îl va face Tunisiei va fi „eradicarea otravei islamiste” au stârnit nemulțumirea populației, dar și pe cea a apropiaților săi. Conștienți de potențialul destabilizator al acestui val de nemulțumiri și pe fondul incapacității președintelui Bourguiba de a governa, s-a decis îndepărtarea acestuia de la putere, fiind înlocuit de premierul Zine al-Abidine Ben Ali.

Preluarea puterii de către Ben Ali pe 7 noiembrie 1987 aduce, inițial, o aparentă ameliorare în statutul și activitatea mișcării islamiste, aceasta afirmându-și intenția de a participa la alegerile pentru Adunarea Națională din aprilie 1989. Pentru a fi în acord cu legea partidelor, gruparea și-a schimbat denumirea în *Mișcarea Ennahda* (Mișcarea Renașterii) și a participat doar pe listele pentru candidați independenți din cauza faptului că nu primise recunoașterea oficială până la data alegerilor. Cele 15% voturi obținute de *Ennahda* au făcut din grupare principalul partid din opoziție, cu toate acestea reprezentanții mișcării nu s-au regăsit în noua structură a Adunării Naționale toate locurile fiind alocate principalului partid de guvernământ, Adunarea Constituțională Democratică, fapt ce a generat serie de proteste. După alegeri, relațiile dintre regim și *Ennahda* au început să se deterioreze vizibil, iar cererea de recunoaștere ca partid politic a fost respinsă în mod oficial, motiv pentru care liderul mișcării, Rashid al-Ghannoushi, a plecat în exil mai întâi în Algeria, iar apoi în Anglia, de unde s-a întors pe 14 ianuarie 2011. Persecuțiile la adresa mișcării s-au intensificat și au continuat și în anii ce au urmat plecării liderului partidului în exil.

Partidul a primit recunoașterea oficială pe data de 1 martie 2011, iar în urma alegerilor parlamentare din octombrie 2011, *Ennahda* a devenit principalul partid de

guvernare cu 89/217 locuri în Adunarea Constituantă. Partidul *Ennahda* a creat și aderat la curentul care înclină către distanțarea de trecutul politic al țării cu menținerea, totuși, a asocierii și identității Tunisiei. Astfel, succesul răsunător al partidului islamist la alegerile parlamentare din 2011 se datorează, într-o oarecare măsură, conflictului identitar dintre cei pe care mișcarea îi reprezintă și cei care îndemneau la ștergerea și anularea identității tunisiene.

Unii observatori sunt de părere că mișcarea *Ennahda* a ieșit victorioasă dintr-un „joc inechitabil” inspirat de puterea identității ascunse în conștiința colectivă a unei societăți care, la o primă vedere, ar putea părea occidentalizată, însă se dovedește a fi conservatoare și constantă. De asemenea, se avansează ipoteza discursului moderat și a promisiunilor de a păstra realizările moderniste pe care reprezentanții *Ennahda* le-au promovat. Alții tind să pună succesul răsunător al partidului *Ennahda* pe seama capacității extraordinare a mișcării de a formula un discurs simplu, pe înțelesul electoratului, adaptat la nivelul de educație al fiecărui potențial votant. În această ordine de idei, *Ennahda* s-ar fi folosit de „celulele antropologice” pe care le-a repus în funcțiune, de *setea* de religie a poporului tunisian, de lunga istorie de excludere politică.⁴²

În contextul recentelor dezbateri privind posibile candidaturi la funcția de președinte al Tunisiei, Hamadi Jebali, actualul secretar general al partidului islamist *Ennahda* care a ocupat și funcția de premier în perioada decembrie 2011 – martie 2013, a dat de înțeles că Palatul Carthage ar putea reprezenta următoarea sa destinație. Interesant este faptul că, deși Jebali se identifică cu mișcarea islamistă din Tunisia, acesta a anunțat că, în eventualitatea unei candidaturi, se va prezenta în calitate de independent.⁴³ Spre deosebire de felul în care a fost primit anunțul candidaturii lui Beji Caid Essebsi, reacțiile stârnite de posibilitatea depunerii candidaturii lui Jebali au fost predominant negative. Cele mai întâlnite două acuze sunt interconectate: falsitatea declarației că va candida ca independent întrucât ocupă o funcție importantă în partidul islamist *Ennahda* și insistența

---

⁴² Aisha El Tayeb, *A Reading into the Meaning and Significance of Tunisia's Election Results*. Doha: Arab Center for Research & Policy Studies, 2012: 15.

⁴³ Anouar Chennoufi, „Hamadi Jebali Candidat indépendant aux élections présidentielles”, *Tunivisions*, 20.05.2013, <http://www.tunivisions.net/43669/244/149/tunisie-people-hamadi-jebali-candidat-independant-aux-elections-presidentielles.html>, accesat mai 2013

acestei formațiuni, aflată la guvernare, de a domina spectrul politic chiar în contextul înrăutățirii situației din Tunisia.

Asocierea de către populația tunisiană a partidului *Ennahda* și, implicit, a lui Jebali cu asasinarea lui Chokri Belaid (6 februarie 2013), fondatorul și liderul *Mișcării Patrioților Democrați*, reprezentant al opoziției locale, a generat un val de proteste fără precedent care a amintit de debutul *Primăverii Arabe*, în urma cu doi ani. Pe fondul nemulțumirii populației față de guvernarea coaliției conduse de *Ennahda*, asasinarea lui Belaid, ale cărui acțiuni cu caracter anti-islamic au vizat în mod deschis mișcarea *Ennahda*, a pus liderii acestei coaliții într-o postură dificilă. Acuzațiile aduse de familia lui Belaid îndreptate spre reprezentanții *Ennahda* au creat o stare de tensiune politică și socială care, combinate cu teama generală de vizibilă islamizare a țării, l-au determinat pe Jebali să facă apel la crearea unui Guvern de Uniune Națională format din tehnocrați. Inițiativa a fost primită cu interes de societatea civilă și o parte dintre partidele laice, dar criticată și descurajată de înșiși colegii de partid care au propus, la rândul lor, includerea în noul guvern, alături de tehnocrați, și a unor personalități politice. Reacțiile extrem de variate, amenințările unor partide de a instiga populația la grevă generală și imposibilitatea de a ajunge la un numitor comun l-au determinat pe Hamadi Jebali să demisioneze din funcția de prim-ministru în martie 2013. Decizia radicală a lui Jebali nu a avut niciun impact pozitiv asupra vieții politice din Tunisia, situația de neclaritate și incertitudine persistând în continuare.⁴⁴ În noul guvern condus de Ali Laarayedh, membru *Ennahda*, portofoliile ministeriale importante au rămas în continuare sub influența coaliției aflată la guvernare, pentru restul ministerelor fiind cooptați independenți.

Islamul radical: *Partidul Tunisian Salafist Frontul Reformei*

În contextul societății tunisiene supuse, atât în timpul regimului Bourguiba, cât al regimului condus de Ben Ali, unui proces de secularizare, nu este o surpriză apetența tunisienilor față de mișcarea islamică moderată, interes care ar putea fi considerat firesc,

---

⁴⁴ Gianluigi Guercia, „Tunisie: la coalition gouvernementale ébranlée par la crise politique”, *L'Express*, 18.02.2013, http://www.lexpress.fr/actualite/monde/tunisie-la-coalition-gouvernementale-ebranlee-par-la-crise-politique_1221782.html, accesat aprilie 2013.

în special într-o societate cu o profundă și tradițională identitate islamică. Pe lângă partidele care se bazează pe o doctrină islamică moderată și promovează un tip de reformă care să reflecte această ideologie, haosul post revoluționar a creat mediul propice apariției în Tunisia și a unor grupări islamice radicale precum *Partidul Tunisian Salafist Frontul Reformei (Jabhat al-Islah)*.⁴⁵

Apărut în viața politică tunisiană imediat după revoluția din 2011, Partidul Tunisian Salafist Frontul Reformei (*Jabhat al-Islah*) a încercat să obțină recunoașterea oficială încă din timpul primului ministru Beji Caid Essebsi care a blocat, însă, orice demers în acest sens. Odată cu venirea la putere a guvernului condus de *Ennahda*, pe data de 29 martie 2012, cererea Partidul Tunisian Salafist Frontul Reformei a fost aprobată. Ca orice alt partid salafist, *al-Islah* dorește impunerea șariei ca sursă de legislație. Deși insistă că religia islamică este compatibilă cu conceptele de democrație și libertate, *al-Islah* punctează, totuși, că libertatea nu poate depăși cadrul desemnat de legea islamică care trebuie implementată la toate nivelurile vieții. Cu toate acestea, *al-Islah* a declarat că nu le va forța pe femeile musulmane să poarte văl și că nu va interzice turismul.

Spre deosebire de alte partide salafiste din țările arabe, s-ar părea că *al-Islah* nu vedește nicio animozitate față de *Ennahda*, dovadă stând îndemnul liderilor *al-Islah* adresat susținătorilor acestuia de a vota pentru *Ennahda* în toate celelalte regiuni în care *al-Islah* nu avea niciun candidat pentru Adunarea Constituantă. Partidul a participat la alegerile parlamentare din 2011 pe listele pentru independenți, fără să câștige vreun loc. De asemenea, Rashid al-Ghannoushi a luat parte la congresul de inaugurare al Frontului.

Câțiva cercetători au semnalat existența unei legături între *Jabhat al-Islah* și *Frontul Islamic Tunisian (FIT)*, organizație pe care SUA o consideră teroristă.⁴⁶ Potrivit declarațiilor președintelui partidului, Muhammad al-Khawjah, câțiva dintre membrii partidului au făcut parte din Frontul Islamic Tunisian, însă FIT nu ar fi desfășurat

---

⁴⁵ Marina Ottaway, „The Tunisian political spectrum: still unbalanced”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 19.06.2012, <http://carnegieendowment.org/2012/06/19/tunisian-political-spectrum-still-unbalanced/c088> accesat aprilie 2013; Aaron Zelin, „Who is Jabhat al-Islah?”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 18.07.2012, <http://carnegieendowment.org/2012/07/18/who-is-jabhat-al-islam/cuxg>, accesat aprilie 2013.

⁴⁶ Mathias Vermeulen, „US views on Tunisia and its counter-terrorism policies”, *The Lift – Legal Issues in the Fight against Terrorism*, 7.12.2010, <http://legalift.wordpress.com/2010/12/07/us-views-on-tunisia-and-its-counter-terrorism-policies/>, accesat mai 2013; Alex P. Schmid, *The Routledge Handbook of Terrorism Research*, New York: Routledge, 2011.

activități teroriste, această încadrare bazându-se pe acuzații false. Potrivit unor cercetători, Frontul Islamic Tunisian ar putea fi considerat „aripa armată” a mișcării *Ennahda* fondate de Rashid al-Ghannoushi.

Reintrarea islamiștilor în viața politică locală după *Primăvara Arabă* și accesarea acestora la putere a provocat o oarecare panică la nivelul populației, indiferent că este vorba de Tunisia sau Egipt. În cazul Tunisiei, **islamul moderat și islamul radical se susțin reciproc pentru a contrabalansa trendul *bourguibist*** – factor catalizator – care începe să câștige din ce în ce mai mulți adepți în rândul alegătorilor, punând particularitățile ideologice și interesele personale pe locul al doilea. De aceea, viitorul Tunisiei este destul de incert date fiind evoluția post-revoluționară și eșecul coaliției de guvernare, condusă de partidul *Ennahda*, dar și datorită susținerii din ce în ce mai mare de care se bucură trendul *bourguibist*, incertitudine evidentă în contextul împărțirii electoratului tunisian și al dezbaterilor curente în legătură cu scrierea noii constituții a țării.

Prezența Partidului Justiție și Dezvoltare pe scena politică din Maroc

Adrian Cristea⁴⁷

Victoria unui partid islamist cu 22,8 % din voturi în alegerile parlamentare care au avut loc în Maroc în noiembrie 2011 pare să fie un nou semn că formațiunile care promovează o ideologie religioasă au beneficiat cel mai mult de pe urma reformelor declanșate de *Primăvara Arabă*.

Marocul a fost o excepție în regiunea Magrebului în ceea ce privește toleranța de care au beneficiat partidele islamiste pe scena politică chiar dacă, de-a lungul anilor, guvernele marocane au fost conduse de coaliții de orientare seculară. Alegerile din 2011 au marcat prima victorie a unui partid islamist în Maroc, după introducerea sistemului pluralist în 1963, *Partidul Justiție și Dezvoltare* (PJD) devenind primul partid marocan de acest gen căruia i s-a încredințat sarcina formării guvernului, confirmându-se astfel tendința de islamizare a vieții politice evidentă în Egipt și Tunisia.

Evidențierea PJD dintre partidele islamiste din Maroc

Partidele islamiste au fost tolerate pe scena politică marocană, rolul lor politic fiind însă extrem de redus, neobținând succese notabile până la alegerile din 2011. Exponentul principal al curentului islamist marocan, *Partidul Justiție și Dezvoltare*, este continuatorul ideologiei politice care a stat la baza înființării, în 1967, a *Mișcării Populare Democratice și Constituționale*,⁴⁸ formațiune care susținea sistemul pluralist și democrația. Toleranța cu care a fost tratată, încă de la înființare, această formațiune islamistă a reprezentat excepția de la istoria de represiune și izolare cu care s-au confruntat liderii islamiști din regiune. Înființarea *Mișcării Populare Democratice și*

---

⁴⁷ Stagiatar al Institutului Diplomatic Român în perioada martie-iunie 2013.

⁴⁸ Al Jazeera, *Morocco's king appoints Islamist as new PM*, <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/11/201111299577214517.html>, accesat Aprilie 2013

Constituționale de către dr. Abdelkrim Al Khatib, un apropiat al Casei Regale Marocane și al liderilor militari marocani, a fost consecința declarării stării de excepție și dizolvării parlamentului în 1965 din dorința regelui Hassan al II-lea (1961-1999).⁴⁹

Mișcarea Populară Democratică și Constituțională, predecesoarea *Partidului Justiție și Dezvoltare*, a fost mulți ani într-un con de umbră din cauza apropierii dintre liderii mișcării și Casa Regală marocană, reflectând contextul politic regional de la acea vreme în care influența partidelor islamiste era extrem de redusă. Partidul a crescut însă în importanță în anii 1990 când membri și simpatizanți ai formațiunii religioase *Mișcarea pentru Unitate și Reformă (Harakat al-Tawhid wal Islah)* au fost acceptați în rândurile sale. În pofida acestei apropieri, din punct de vedere politic au fost evidențiate o serie de diferențe de-a lungul timpului, *Mișcarea Populară Democratică și Constituțională* făcând tot posibilul pentru a fi percepută ca o organizație politică moderată. Ulterior, în 1998, s-a decis schimbarea denumirii în *Partidul Justiție și Dezvoltare*⁵⁰.

Primul succes electoral al partidului a fost obținerea a 42 de locuri în parlament la alegerile din 2002, devenind atunci principalul partid de opoziție. Alegerile din 2007 au marcat stagnarea partidului care a obținut doar 46 de mandate parlamentare, subiecte dezbătute în campania electorală, precum interzicerea festivalurilor de muzică și a consumului de alcool, având o relevanță scăzută pentru alegători. La alegerile din 2011, *Partidul Justiție și Dezvoltare* s-a remarcat față de alte partide islamiste din țările arabe prin atenția acordată problemelor de importanță majoră precum modernizarea sistemului educațional, eliminarea corupției sau crearea locurilor de muncă. Liderii partidului au evitat concentrarea dezbaterii politice pe subiecte precum vânzarea băuturilor alcoolice sau a vălului islamic purtat de femei și care i-au adus rezultate nesatisfăcătoare la alegerile din 2007, dar care în regiune au fost intens vehiculate. În consecință, PJD a obținut 107 din cele 395 de mandate parlamentare, devenind principalul partid de guvernământ.⁵¹

---

⁴⁹ <http://www.pjd.ma/pjd/page-10>

⁵⁰ <http://www.pjd.ma/pjd/page-6>

⁵¹ Al Arabiya, *Morocco's moderate Islamist PJD party wins 107 seats*, <http://www.alarabiya.net/articles/2011/11/27/179546.html>, accesat Mai 2013

De orientare islamistă, *Partidul Justiție și Dezvoltare* reprezintă latura moderată a acesteia, unul dintre liderii partidului, Lahcen Daoudi declarând că „PJD trebuie să fie o barieră pentru interpretările extreme ale islamului”. De asemenea, președintele partidului, Abdelilah Benkirane, susține importanța rolului monarhiei pe scena politică, fapt dovedit din atitudinea formațiunii încă de la înființare de a face jocul politic al regelui și al partidelor laice apropiate acestuia. Partidul nu se descrie drept islamist, limitându-se la a promova acțiuni care au o „nuanță islamică”.

În ceea ce privește menționarea legii islamice, *șaria*, în constituție, un subiect extrem de important pentru celelalte partide islamiste din țările arabe aflate în tranziție și care reprezintă o cauză majoră de îngrijorare printre seculariști arabi, PJD nu a insistat pe această temă. În contextul revizuirii constituției din 2011, liderii partidului au acceptat definirea Marocului ca stat musulman, islamul fiind religia de stat, chiar dacă anumite voci din partid ar fi preferat sintagma „Maroc este o societate civilă, cu trăsături islamice”.⁵² *PJD nu a insistat ca șaria să fie impusă în baza legislației și nu susține punerea în aplicare a pedepselor prevăzute de legea islamică, ajungând la un acord cu partidele seculare pe această temă. În ceea ce privește drepturile femeilor, PJD s-a dovedit a fi un partid dispus să accepte orice inițiativă în acest sens, în fapt făcând mult mai mult pentru promovarea femeilor în posturi politice decât partidele seculare. Cu toate acestea, percepția asupra drepturilor femeilor în societatea marocană nu va fi ușor de schimbat, politica fiind încă dominată de bărbați.*

Deși nu au făcut nimic care să sugereze un program social sau politic radical încă există motive de îngrijorare privind traiectoria acestui partid deoarece este, prin statut, o organizație islamistă. Existența acestei formațiuni trebuie privită în contextul unei societăți cu o lungă tradiție autoritară în care nu au existat mecanisme democratice. În Maroc, răspunsurile autoritare la probleme sunt încă metoda obișnuită de abordare a partidelor islamiste și laice deopotrivă. Există o tensiune inerentă la nivelul partidelor politice între respectarea principiilor și tradițiilor islamice și angajamentul față de democrație. Tensiunea poate fi chiar mai mare la nivelul populației decât la nivelul

---

⁵² Marina Ottaway, *The New Moroccan Constitution: Real Change or More of the Same?*, Carnegie Endowment For Peace, 20 iunie 2011, <http://carnegieendowment.org/2011/06/20/new-moroccan-constitution-real-change-or-more-of-same/51>, accesat martie 2013

liderilor și teoreticienilor care s-au gândit de-a lungul anilor la cum să împace principiile islamice cu cele ale democrației. Impunerea acestei atitudini de moderație a fost generată și de *mass-media* ale căror libertăți au fost întotdeauna limitate prin legi care incriminează criticile aduse regelui, forțelor armate și autorităților în general.

PJD pare a evolua rapid învățând să navigheze prin politica dificilă și procesele democratice incerte din Maroc. Evoluția sa este încă în curs de desfășurare și va fi probabil afectată de modul în care partidele seculare și, într-o măsură mai mică, comunitatea internațională reacționează la acțiunile pe care le derulează.

Alegerile electorale din 2011

Anul 2011 trebuia să fie un an electoral obișnuit în Maroc, însă evenimentele care au avut loc în întreaga lume arabă cunoscute au influențat și scena politică din această țară. Chiar dacă impactul *Primăverii Arabe* a fost redus, mișcările de stradă fiind fără amploare, Mohammed al VI-lea (1999-prezent) a răspuns protestelor prin convocarea, la 1 iulie 2011, a unui referendum pentru modificarea constituției, cu trei luni înainte de data programată inițial pentru alegeri. Noile prevederi constituționale conferă parlamentului și primului ministru mai multă putere, garantând numirea de către rege a acestuia din urmă din rândurile partidului care a câștigat alegerile. De asemenea, primul ministru are puterea de a dizolva parlamentul, element extrem de important. Alte prevederi constituționale se referă la garantarea egalității civice și sociale a femeilor cu bărbații, dar și garantarea unor noi drepturi precum dreptul la circulație și dreptul de asociere. Datorită acestei modificări constituționale, alegerile programate inițial pentru data de 7 octombrie au fost decalate până pe 25 noiembrie 2011.

Partidul Justiție și Dezvoltare a dominat aceste alegeri datorită organizării eficiente a succursalelor sale și a mobilizării acestora. În contextul unei neîncrederi a populației în clasa politică, analiștii preconizaseră că soluția era un guvern condus de o nouă forță politică. Câștigarea alegerilor de către PJD, 107 locuri în parlament din cele 395, fiind totuși o surpriză având în vedere faptul că acest partid nu era considerat favorit. Victoria *Partidului Justiție și Dezvoltare* a fost influențată și de un puternic boicot

electoral, doar 45% dintre alegători participând la alegerile din noiembrie 2011, mulți dintre aceștia anulându-și votul pentru a-și exprima nemulțumirile față de sistem. De asemenea, PJD a beneficiat de impulsul reformei și de discreditarea partidelor care s-au aflat la putere de-a lungul timpului, determinând în special pierderea unui număr mare de locuri în parlament a *Partidului Autenticității și Modernității*, partid apropiat al Casei Regale și care a deținut majoritatea în parlamentul anterior.

În perioada de după câștigarea alegerilor coaliția guvernamentală condusă de PJD nu a reușit să implementeze pe deplin reformele la care s-a angajat în timpul campaniei electorale stârnind nemulțumirea populației, însă o mare parte a eșecului este pusă de guvernare și pe seama implicării monarhului în problemele statului. Analistul politic Mohammed Madani consideră totuși că „populația va continua să susțină PJD deoarece este conștientă că guvernul nu are mână liberă”.⁵³ Cu toate acestea oficialii partidului consideră că se află pe drumul cel bun în îndeplinirea obiectivelor promise. Deși liderii partidului declară importanța monarhiei, există voci din interiorul partidului care îi aduc acesteia critici, stârnind conflicte între cele două tabere. Aceste conflicte în interiorul partidului sunt alimentate și din exterior. De exemplu, după ce membrul PJD, Abdel El Ali Hami Eddine, a adus critici la adresa regelui Mohamed al V-lea în mass-media în septembrie 2012, acuzându-l de încălcarea constituției și de însușirea unor atribuții ce îi revin primului ministru, reacția monarhiei nu a întârziat să apară. La câteva zile după aceste declarații, cel mai probabil, serviciile secrete loiale Casei Regale au prezentat în presă o posibilă implicare a lui Hami Eddine în uciderea unui student în timpul unui conflict dintre susținătorii stângii și islamiști în 1993. Aceste dezvăluiri sunt percepute la nivelul întregii clase politice, dar și al populației, drept o manevră a Casei Regale de a slăbi puterea PJD.⁵⁴

---

⁵³ Ahramonline, *Mounting frustration in Morocco, one year after elections*, 24 noiembrie 2012, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/59018/World/Region/Mounting-frustration-in-Morocco.-one-year-after-el.aspx>, accesat martie 2013

⁵⁴ Maati Monjib, „Mudslinging in Morocco”, *Sada*, Carnegie Endowment For Peace, 23 mai 2013, <http://carnegieendowment.org/sada/2013/05/23/mudslinging-in-morocco/g5yt>, accesat mai 2013

Concluzii

În pofida temerilor potrivit cărora PJD afișează o imagine de partid moderat doar pentru a câștiga un capital electoral și că, odată ajuns la putere, partidul va renunța să urmeze principiile democratice, acțiunea liderilor partidului demonstrează că intențiile acestora nu diferă foarte mult de discursurile electorale. **Trebuie remarcat rolul Casei Regale care acționează ca un garant al stabilității și impune o anumită moderație atât la nivelul discursului, cât și la nivelul acțiunilor.** În acest context, marja de acțiune a partidelor islamiste, chiar și a celui aflat la guvernare, este destul de limitată. Dincolo de reformele necesare la nivel politic, PJD trebuie să identifice acele măsuri care au un impact rapid asupra mediului economic și a nivelului de trai al populației, eforturile depuse în acest sens putând garanta succesul și în alegerile viitoare.

Emergența islamului politic în Libia post revoluționară: orientări moderate și extremiste

Iulia Anamaria Alexandru⁵⁵

La mai bine de doi ani după izbucnirea revoluției, Libia continuă să fie scena conflictelor intertribale cărora, noua conducere formată în urma alegerilor din vara 2012, nu reușește să le găsească o soluție. Regimul recent ales, format în special din foști opozanți educați și refugiați în Occident, nu se bucură de o recunoaștere unitară din partea cetățenilor libieni, pentru care conștiința națională rămâne încă un concept slab conturat, iar milițiile armate reprezintă autoritatea lor de referință, mai ales atunci când tratează cu puterea centrală.

În acest context tensionat, singurele mișcări care par a se bucura de o susținere mai mare sunt cele de sorginte islamistă, fie că ne referim la mișcări extremiste, precum Ansar Al-Șaria, care militează pentru îndepărtarea influențelor străine și reîntoarcerea la începuturile islamului, recurgând de multe ori la violență, sau la mișcări care au întemeiat partide politice, acceptând să participe la jocul electoral, precum ramura libiană a Frăției Musulmane, reprezentată de Partidul Justiției și al Dezvoltării (PJD). Valorile islamice promovate de aceste mișcări merg dincolo de conflictele intertribale și interetnice, care au marcat Libia încă de la începuturile ei.

Dilema regimului Qaddafi: islamul, între reprimare și strategie de promovare

Preluarea puterii de către Ofițerii Liberi, conduși de Muammar Qaddafi, în 1969, și înlăturarea de la putere a Regelui Idris al-Sanusi, cel care a unit cele trei provincii istorice Fezzan, Cyrenaica și Tripolitania formând astfel Regatul Unit al Libiei, au pus capăt unui sistem politic considerat „anacronic” de majoritatea analiștilor din perioada respectivă. Noul regim era condus de Consiliul Comandamentului Revoluționar, a cărui figură marcantă era carismaticul Muammar Qaddafi.⁵⁶ Noii conducători ai Libiei, Ofițerii

---

⁵⁵ Stagiatar al Institutului Diplomatic Român în perioada martie-iunie 2013.

⁵⁶ Dirk Vandewalle, *A History of Modern Libya*. Cambridge University Press: New York, 2006: 78.

Liberi, reprezentau în mod clar o ruptură de trecut. Ceea ce îi distingea în mod deosebit, alături de proveniența lor din clasa de mijloc și triburi mai puțin prestigioase, era ideologia pe care aveau să o adopte și care se contura în jurul ideilor panarabe ale lui Gamal Abdel Nasser, considerat de Qaddafi un revoluționar ce putea readuce lumii arabe gloria de altădată. Inspirați de acest simbol al unității arabe, Qaddafi și Ofițerii Liberi își doreau respect și putere pe plan regional, iar veniturile obținute din petrol au fost considerate o cheie pentru a-și atinge scopurile.⁵⁷ Astfel, la un an după revoluție petrolul reprezenta aproape 99% din veniturile Libiei. Având în vedere aspectul tehnocrat al sectorului petrolier, noul regim nu a naționalizat imediat industria petrolului, ci a preferat manipularea prețului țițeiului.⁵⁸

Primul program politic al Ofițerilor a apărut în 1970 și prevedea închiderea bazelor militare străine și retragerea trupelor acestora din Libia, lansarea unui apel de unitate națională și suprimarea tuturor partidelor politice, măsuri cu care spectrul politic se confruntase și în perioada monarhiei.⁵⁹ Conștient de apatia politică existentă în Libia, Qaddafi a înființat în 1971 Uniunea Arabă Socialistă (UAS) cu scopul de a mobiliza masele să participe la viața politică a țării. În 1972, Legea 71 declara orice activitate politică în afara UAS ilegală, sancționată cu pedeapsa la moarte.⁶⁰ UAS nu s-a bucurat totuși niciodată de popularitatea Consiliului Revoluționar sau a lui Qaddafi, nefiind capabilă să mobilizeze societatea libiană. Prin urmare, solidaritățile tribale, personale și regionale au continuat să caracterizeze Libia mai ales în zonele rurale. În cei patruzeci și doi de ani care au urmat loviturii de stat din 1969, regimul condus de colonelul Muammar Qaddafi nu a permis pluralismul politic, considerând partidele alături de instituțiile birocratice un obstacol în calea participării populare. Acest lucru a dus la o serie de reforme economice, sociale și politice drastice care au culminat cu crearea Jamahiriyyei Libiene, o țară care era guvernată de cetățeni în mod direct, fără intervenția altor intermediari. Teoriile lui Qaddafi, menite să explice revoluția libiană, dar și reformele

---

⁵⁷ Ibid, 80.

⁵⁸ Ibid, 89.

⁵⁹ Ibid, 80.

⁶⁰ Ibid,83.

care i-au urmat, au dat naștere la *Cartea Verde* care propunea o a treia teorie universală, o alternativă la capitalism și marxism⁶¹.

Qaddafi considera veniturile uriașe obținute de pe urma petrolului suficiente pentru a ridica Libia la rangul de partener al Egiptului și al oricărei alte țări arabe. Primele două decenii ale regimului Qaddafi au fost marcate de numeroase tentative de unire cu alte țări arabe (Egipt, Sudan, Siria, Algeria, Maroc), dar aceste planuri au fost ulterior abandonate în favoarea unității panafricane⁶². Totuși, spre începutul anilor '80, Libia prezenta toate caracteristicile unui stat bogat în resurse, dar prost administrat, în care economia și dezvoltarea aveau o importanță scăzută în comparație cu ambițiile politice ale regimului. Sume mici de bani din veniturile obținute în industria petrolieră erau distribuite populației pentru a îi menține pasivitatea, în timp ce sume substanțiale erau oferite coaliției de susținători ai regimului, necesari pentru a îi asigura supraviețuirea.⁶³

În această societate apatică din punct de vedere politic și guvernată de interese intertribale, regimul Ofițerilor Liberi a înțeles necesitatea adoptării unei agende ideologice puternice care combina elemente tradiționale, istorice, culturale și referințe simbolice la evenimentele care marcaseră destinul Libiei, pentru a-și asigura legitimitatea.⁶⁴ O mare parte a programului politic era atent legată de valorile islamice, noua conducere încercând astfel să-și formeze propria ideologie religioasă, în opoziție cu vechile ulemale, asociate mișcării sanusite.⁶⁵

Liderul libian a fost inițial rezervat în a asocia islamul cu revoluția, considerând că religia constituie o relație directă între individ și Dumnezeu, care nu ar trebui să fie folosită în scopuri politice. Deși ulemalele libiene fuseseră în mare parte discreditate din cauza afilierei cu guvernarea Sanusi, regimul le-a atenționat că orice formă de opoziție organizată nu va fi tolerată. Tinerii revoluționari au adoptat o serie de măsuri simbolice pentru a-și arăta angajamentul față de islam și valorile sale, precum interzicerea alcoolului, închiderea unui număr de biserici și cluburi de noapte, reintroducerea în principiu a sancțiunilor penale islamice. Totuși, o dată cu consolidarea regimului,

---

⁶¹ Ibid,97.

⁶² Ibid, 87.

⁶³ Ibid,115.

⁶⁴ Ibid, 86.

⁶⁵ Ibid, 81.

Qaddafi a început să confrunte ulemalele în mod deschis, punând sub semnul întrebării rolul acestora.⁶⁶

Inițial, Ofițerii Liberi au declarat *șaria* ca fiind singura sursă a sistemului legal aplicat în Libia. Pe de altă parte, prescripțiile *șariei* nu erau în conformitate cu natura schimbătoare a noului regim. Mai multe principii prevăzute în legislația islamică, legate de contracte și comerț, de protejarea proprietății private se aflau în contradicție cu intențiile guvernului. Printr-o serie de discursuri susținute în anii '70, care au culminat cu dezbaterile purtate cu ulemalele libiene la Moscheea Moulay Muhammad pe 3 iulie 1978, Qaddafi a declarat că statele moderne nu se mai pot ghida după legile islamice în relațiile economice și politice.⁶⁷

Ulterior, Qaddafi și-a schimbat atitudinea, înțelegând puterea mobilizatoare a islamului. Astfel, în Cartea Verde, liderul libian a încercat să portretizeze revoluția ca fiind în conformitate cu principiile generale ale islamului. Regimul lui Qaddafi a moștenit un sistem legal în care legi similare celor occidentale primau în fața legilor ale căror surse erau religia și tradițiile. Cartea Verde ridică religia și tradiția la rangul de legislație a țării.⁶⁸ Cu toate acestea, în practică, regimul a funcționat în baza unor politici de sorginte laică. Totuși, ruptura de legea islamică și de tradiție nu a fost niciodată recunoscută oficial. Cartea Verde sublinia legătura legilor în vigoare la acea vreme cu „o lege sacră, bazată pe reguli stabile, care nu sunt predispuse schimbării”, identificând această lege cu religia islamică și Coranul. Astfel, Qaddafi prentindea că revoluția libiană a reprezentat o reorientare către valorile islamului autentic.⁶⁹

Liderul libian a avut o relație ambivalentă cu islamul, folosindu-se de religie pentru a-și consolida autoritatea, dar suprimând orice avânt religios, atunci când credința părea să fie primul pas către opoziție. De multe ori limita sărbătorirea nașterii Profetului în Libia, dar finanța manifestații somptuoase în alte orașe africane, în calitatea sa de lider panafrican și panislamic. În timpul său, școlile religioase au fost închise, iar educația religioasă a fost redusă la învățarea câtorva noțiuni de bază despre islam și la memorarea Coranului. În 1978, Qaddafi a închis Dar al-Ifta, autoritatea centrală

---

⁶⁶ Ibid, 88.

⁶⁷ Ibid, 123.

⁶⁸ M. Al Gathafi, "The Green Book". Ithaca Press: United Kingdom, 2005.

⁶⁹ Vandewalle, 2006: 126.

responsabilă cu emiterea decretelor religioase, *fatwa*, și, până la Războiul civil din 2011, neexistând în Libia o autoritate competentă în acest domeniu. Toate aceste măsuri au determinat dezvoltarea unui islam specific Libiei, o versiune moderată a islamului sunnit, cu influențe sufite. Unii musulmani s-au orientat spre alte țări islamice, precum Arabia Saudită, de unde au importat un islam mult mai radical.⁷⁰

În ciuda acestei manipulări atente a simbolurilor, a miturilor și a carismei, revoluția și-a creat o serie de dușmani: elite ale fostului regim monarhic, date la o parte din noile structuri de conducere sau obligate să părăsească țara, revoluționari, precum Muhammad Magharief, fost ambasador al Libiei în India, care acuzau folosirea resurselor țării în mod abuziv și inutil, ulemalele, al căror rol a fost drastic redus, și cetățeni de rând care nu erau de acord cu normele impuse de Cartea Verde și cu impactul pe care acestea îl avuseseră asupra vieților lor. Apariția inegalităților, care constituiseră la început unul dintre cele mai convingătoare argumente ale lui Qaddafi împotriva monarhiei și a economiei de piață liberă, a dus la formarea mai multor grupuri islamiste, mai ales în Cyrenaica, unde rezistența împotriva Ofițerilor Liberi era în parte legată de felul în care Qaddafi se folosea de islam pentru a-și atinge propriile obiective politice. În anii '90, mai multe revolte conduse de grupări islamiste au fost suprimate.⁷¹

Resuscitarea mișcărilor și partidelor islamiste în contextul *Primăverii Arabe*

La o lună după organizarea primelor alegeri libiene libere la 7 iulie 2012, conducerea țării a fost preluată de Congresul Național General Libian, alcătuit din optzeci de reprezentanți ai partidelor politice și o sută douăzeci de independenți. Treizeci și nouă de mandate din Congresul Național General au fost obținute de *Alianța Forțelor Naționale*, condusă de Mahmoud Jibril, o formațiune politică moderată. Succesul în alegeri al acestei alianțe este pus pe seama reușitei președintelui său de a aduna la un loc aproape șaiszeci de partide, dar și numeroase personalități politice și culturale libiene. Al doilea partid ca pondere în Congres a fost *Partidul Justiției și al Dezvoltării*, întemeiat de ramura libiană a Fraților Musulmani. În schimb, *Partidul Frontului Național*, considerat

---

⁷⁰ Tom Heneghan, „Freed from Gaddafi, Libyan Sufis face violent Islamists”, *Libya Herald*, 02.02.2012, <http://www.libyaherald.com/2012/02/02/freed-from-gaddafi-libyan-sufis-face-violent-islamists/> (consultat pe 10 martie 2013).

⁷¹ Vandewalle, 2006: 147.

succesorul celei mai importante mișcări de opoziție față de regimul Qaddafi, Frontul Național de Salvare a Libiei, nu a obținut decât trei mandate. Printre celelalte partide de orientare islamistă care au câștigat câte un mandat în Congresul Național General Libian se numără Partidul Autenticității și al Reînnoirii, Partidul Risala și Adunarea Moderată a Ummei.

La aproape un an de la alegeri, viitorul Libiei rămâne incert. O serie de măsuri adoptate de noua conducere a stârnit neliniște în rândul cetățenilor și al organizațiilor internaționale față de noul sistem juridic din Libia. Astfel, Ministerul Afacerilor Sociale a suspendat căsătoriile femeilor libiene cu cetățeni străini, pentru a împiedica convertirea acestora la creștinism sau șiism.⁷² În schimb, un număr de creștini copti egipteni au fost arestați în aprilie 2013, sub acuzația de prozelitism. Ei au fost eliberați doar o dată cu intervenția Egiptului, care a predat autorităților libiene doi oficiali ai fostului regim.⁷³

Lipsa partidelor din viața publică a Libiei timp de patruzeci și doi de ani a facilitat, în urma revoluției din 2011, accesul pe scena politică al mai multor partide, formate din membri educați în Occident și înființate în jurul unor foști opozanți exilați. Acești noi lideri ai vieții politice libiene actuale s-au ferit de a se declara atât islamiști, cât și laici, încercând în platformele ideologice ale partidelor conduse de ei, o îmbinare între cele două orientări.

Muhammad Magharief, care a condus Libia după *Primăvara Arabă* pentru o scurtă perioadă de timp, și-a exprimat într-un interviu acordat publicației *Al-Hayat* dorința de a construi în Libia un stat constituțional, democratic, civil și laic. El a specificat că acest lucru nu înseamnă neapărat că sistemul legal va intra în contradicție cu legislația islamică. Totuși, în urma protestelor atât din partea unor membri ai Congresului, cât și a cetățenilor, Magharief și-a cerut scuze pentru afirmațiile sale, declarând că „viitorul Libiei nu poate fi nici teocrat și nici laic.”⁷⁴

---

⁷² Reem Tombokti, „Government backs Mufti's call for foreign marriage ban”, *Libya Herald*, 14.04.2013, <http://www.libyaherald.com/2013/04/14/government-backs-muftis-call-for-foreign-marriage-ban/> (consultat pe 20 aprilie 2013)

⁷³ „Egyptian Christians released”, *Libya Herald*, 11.04.2013, <http://www.libyaherald.com/2013/04/11/egyptian-christians-released/> (consultat pe 4 mai 2013)

⁷⁴ Michel Cousins, „Magharief apologies for «secular state» misunderstanding”, *Libya Herald*, 02.10.2012, <http://www.libyaherald.com/2012/10/02/magharief-apologises-for-secular-state-statement/> (consultat pe 29 martie 2013)

Cu toate acestea, Muhammad Sowan, președintele *Partidului Justiției și al Dezvoltării*, considerat ramura libiană a Grupării Fraților Musulmani, saluta cu puțin timp înainte de alegerile din iulie 2012 inițiativa diverselor curente liberale, laice și de stânga de a intra în jocul electoral cu o platformă politică care prevedea ca *șaria* să fie singura sursă a sistemului legal adoptat ulterior de viitoarea conducere. Muhammad Sowan descria această inițiativă ca fiind „o victorie a curentului islamist”.⁷⁵

Ca în majoritatea țărilor arabe din Nordul Africii, în Libia există atât grupări extremiste, care refuză participarea la jocul electoral, dar și grupări, precum *An-Nahda* în Tunisia sau *Gruparea Fraților Musulmani* în Egipt, care au ales să participe la viața politică a țării, considerând că o societate islamică va alege o conducere islamică. Grupările extremiste consideră războiul sfânt, *jihadul*, ca fiind singura modalitate de a își atinge obiectivele. Această ramură extremistă a grupărilor islamiste și-a manifestat nemulțumirea față de diverse decizii politice adoptate după revoluția din 2011 prin acte de violență, precum distrugerea mormintelor și sanctuarelor sufite,⁷⁶ organizarea de atacuri asupra ambasadelor și consulatelor străine sau atacarea membrilor Congresului Național General Libian. Cea mai activă grupare extremistă în viața publică libiană după căderea regimului Qaddafi rămâne brigada militară *Ansar al-Sharia*, cu fieful principal în Benghazi. În martie 2013, islamiștii din Benghazi au fost acuzați de incendierea bisericii copte, după ce autoritățile dispuseseră arestarea mai multor copti egipteni, acuzați de prozelitism.⁷⁷ De asemenea, ei au fost acuzați de uciderea în octombrie 2012 a cincisprezece oficiali militari ai fostului regim, printre care colonelul Adel Barqamawi și colonelul Forțelor Aeriene Badr Khamis Al-Obeidi.⁷⁸ Mai mult, membrii brigăzii *Ansar Al-Sharia* sunt considerați principalii suspecți în atacul asupra Consultatului American din Benghazi, care a avut loc pe 11 septembrie 2012, soldându-se cu moartea ambasadorului Christopher Stevens. Pe 21 septembrie 2012, locuitorii orașului Benghazi

---

⁷⁵ Khalid Al-Mahār, „*Tasābuq 'a□zāb lībiyā 'alā l-mar□'īyyati l-'islamiyyati*”, *Al-Jazeera*, 11.03.2012, <http://www.aljazeera.net/news/pages/2b5f0607-a95c-449e-a906-f50f82dd604a> (consultat pe 1 martie 2013)

⁷⁶ Farah Waleed, „Salafists destroy major Sufi shrine”, *Libya Herald*, 28.03.2013, <http://www.libyaherald.com/2013/03/28/salafists-destroy-major-sufi-shrine/> (consultat pe 17 aprilie 2013)

⁷⁷ „Benghazi church set ablaze”, *Libya Herald*, 14.03.2013, <http://www.libyaherald.com/2013/03/14/benghazi-church-set-on-fire/> (consultat pe 10 mai 2013)

⁷⁸ Maha Ellawati, „Another military assassination in Benghazi”, *Libya Herald*, 16.10.2012, <http://www.libyaherald.com/2012/10/16/another-military-assassination-in-benghazi/> (consultat pe 2 mai 2013)

au încercat prin marșul denumit „Save Benghazi Friday” să pună capăt dominației brigăzii asupra orașului.⁷⁹

Cu toate acestea, în era post-Qaddafi au existat și grupări islamiste libiene care au ales să participe la viața politică a țării, înființând partide, adoptând o platformă ideologică și un program electoral pentru a putea lua parte în alegerile legislative din 2012.

Alianța Forțelor Naționale a câștigat cel mai mare număr de mandate în Congresul Național General Libian. Formațiunea politică este condusă de Mahmoud Jibril, fost prim-ministru în perioada războiului civil din 2011, doctor în științe politice în urma studiilor efectuate la Universitatea din Pittsburgh, Pennsylvania.⁸⁰ Alianța reunește în jur de cincizeci și cinci de partide politice și peste o sută de independenți și este percepută drept o formațiune politică cu tendințe liberale, dar care nu se consideră un partid laic. Conform președintelui său, *Alianța Forțelor Naționale* este o mișcare islamică moderată, care recunoaște importanța islamului în viața politică și consideră că legislația islamică ar trebui să constituie baza sistemului legal viitor. De asemenea, Alianța se declară favorabilă globalizării, privatizării și încurajării investițiilor străine în Libia. Fostul ambasador american în Libia, Gene Cretz, l-a descris pe președintele Alianței ca fiind un „interlocutor serios care înțelege poziția Statelor Unite”.⁸¹

Dacă primul loc în cadrul alegerilor pentru Congres a fost ocupat de o coaliție care se distanțează atât de curentul islamist extremist, cât și de cel laic, pe locul al doilea s-a situat *Partidul Justiției și al Dezvoltării*, considerat ramura libiană a Fraților Musulmani, care a obținut șaptesprezece mandate. *Partidul Justiției și al Dezvoltării* se diferențiază de *Alianța Forțelor Naționale*, atât prin ideologia adoptată, cât și prin faptul că acesta reprezintă manifestarea unei mișcări care subzistă în Libia încă de la sfârșitul anilor '40, în timp ce Alianța este o coaliție formată după sfârșitul Primăverii Arabe.

---

⁷⁹ Maha Ellawati, „Ten weeks after Ansar Al-Sharia eviction, Benghazi's Libya Shield 1 takes on Al-Jalaa hospital security”, *Libya Herald*, 07.12.2012, <http://www.libyaherald.com/2012/12/07/three-months-after-ansar-al-sharia- eviction-benghazis-libya-shield-1-takes-on-al-jalaa-hospital-security/> (consultat pe 11 aprilie 2013)

⁸⁰ „Profile: Mahmoud Jibril”, *BBC*, 18.07.2012, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-18838990> (consultat pe 3 mai 2013)

⁸¹ John Thorne, „Neither Liberal nor Islamist: Who are Libya's frontrunners?”, *The Christian Science Monitor*, 09.07.2012, <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2012/0709/Neither-liberal-nor-Islamist-Who-are-Libya-s-frontrunners-video> (consultat pe 29 aprilie 2013)

Conform Enciclopediei Electronice a Grupării Fraților Musulmani,⁸² mișcarea acestora a pătruns în Libia la sfârșitul anilor '40 prin intermediul studenților libieni care studiau în Egipt, a profesorilor membrii în Organizația de Predare din cadrul grupării și care au venit în Libia datorită eforturilor depuse de predicatorul 'Izz ad-Din 'Ibrahim, tânăr egiptean care se refugiază în 1948 în Benghazi. Membrii *Grupării Fraților Musulmani* au fost persecutați și încarcerați atât în timpul Regelui Idris, cât și în timpul regimului lui Muammar Qaddafi. Tinerii refugiați din Egipt și-au început activitatea în Libia susținând prelegeri și predicând în cele mai importante moschei din Benghazi, până când acest lucru le-a fost interzis printr-un ordin emis de Regele Idris, care permitea susținerea predicilor numai în baza unei autorizații de la autoritățile competente. În timpul regimului condus de Muammar Qaddafi, membrii Fraților Musulmani refugiați din Egipt au fost arestați și predați autorităților egiptene. În 1967, s-a format Comisia de Conducere a Fraților Musulmani Libieni, iar în 1973 a fost dispusă arestarea membrilor grupării, mulți dintre ei fiind condamnați la moarte sau încarcerați. Membrii Comisiei de Conducere au fost atunci obligați să declare în programe televizate dizolvarea Grupării Fraților Musulmani în Libia.

În martie 2012, reprezentanții Frăției Musulmane în Libia au anunțat întemeierea *Partidului Justiției și al Dezvoltării*, despre care au spus atunci că are deja filiale în 18 orașe libiene.⁸³ Partidul are ca obiectiv, conform purtătorului său de cuvânt, Muhammad Gaair, crearea unei societăți echitabile și dezvoltate, care are la bază valori religioase. Legislația promovată este întemeiată pe principii islamice, *șaria* fiind sursa principală a legislației. PJD se dorește a fi un partid islamist, moderat, care nu împiedică participarea femeilor la viața publică, care respectă diversitatea și divergențele de opinii. Președintelui partidului, Muhammad Sowan a subliniat că nu vor fi tolerate practicile care încalcă drepturile fundamentale ale omului.⁸⁴ În plus, PJD se distanțează de grupările islamiste

---

⁸² „Tārikhu l-'ikhwāni l-muslimīna bi-lībiyā” , *Al-mawsū'atu t-tārikhiyyatu ar-rasmiyyatu li-ḡamā'ati l-'ikhwāni l-muslimīna*
http://www.ikhwanwiki.com/index.php?title=%D8%AA%D8%A7%D8%B1%D9%8A%D8%AE_%D8%A7%D9%84%D8%A5%D8%AE%D9%88%D8%A7%D9%86_%D9%81%D9%8A_%D9%84%D9%8A%D8%A8%D9%8A%D8%A7 (consultat pe 7 mai 2013)

⁸³ „Muslim Brotherhood formally launches party”, *Libya Herald*, 03.03.2012,
<http://www.libyaherald.com/2012/03/03/muslim-brotherhood-formally-launches-party/> (consultat pe 15 martie 2013)

⁸⁴ Partidul Justiției și al Dezvoltării (site oficial) <http://www.ab.ly/ar/why-i-am-for-justice/> (consultat pe 7 martie 2013)

acuzate de acte de violență și se descrie ca fiind un partid dispus să primească personalități comuniste, liberale și laice în baza sistemului fundamental și a principiilor generale.⁸⁵

Una dintre formațiunile islamiste care a obținut un mandat în Congresul Național Libian, *Partidul Autenticității și al Reînnoirii* face apel la rememorarea trecutului glorios al musulmanilor și invită la întoarcerea la valorile originale ale islamului, Partidul susține că nu încurajează negarea patrimoniului uman și a științelor, ci promovează originalitatea și autenticitatea prin adoptarea mesajului lui Dumnezeu, valabil în orice epocă și în orice loc, definind astfel credința și comportamentul societății, și propune folosirea științelor pentru dezvoltarea comunității islamice. Printre obiectivele partidului se regăsesc păstrarea identității libiene prin combaterea tuturor curentelor, ideilor și comportamentelor care contravin doctrinei islamice, trezirea și răspândirea conștiinței islamice adevărate printre membrii societății, conform exemplelor primilor musulmani. De asemenea, partidul încurajează protejarea femeii și promovarea rolului său în societate, conform valorilor islamice.⁸⁶

Un alt partid cu reprezentare în Congres, *Adunarea Moderată a Ummei* este un partid național cu doctrină islamică. Așa cum indică și numele partidului, acesta adoptă o poziție moderată, dorind să participe la construirea unui stat modern, la înrădăcinarea conceptului de pluralism politic și la dezvoltarea sectorului privat. Pe de altă parte, Adunarea aspiră la protejarea familiei prin întărirea valorilor morale islamice la nivelul familiei și al societății și la creșterea rolului femeii în baza valorilor islamice⁸⁷. Partidul este condus de Sami As-Sa'idi,⁸⁸ fost profesor și cercetător în domeniul științelor islamice la Londra, opozant al regimului condus de Qaddafi. Acesta a participat la *jihadul*

---

⁸⁵ Al-Mahīr, 2012

⁸⁶ 'A. ' Ahmad ' Abū Diqqa „«alī As-Sabbā'ī»... lā nadīna bi-l-walā'i li-'ahadⁱⁿ wa-l-libirāliyyatu ra's^{um} bi-lā ḡudūrⁱⁿ fi lībiyā", *Al-Bayan*, 29.12.2012, <http://albayan.co.uk/article2.aspx?ID=2468> (consultat pe 10 mai 2013)

⁸⁷ *Hizbu l-'ummati l-wasati* „Adunarea Moderată a Ummei” (pagină oficială în limba arabă) <https://www.facebook.com/alummah.ly/info> (consultat pe 4 aprilie 2013)

⁸⁸ *As-safhatu r-rasmiyyatu li-š-šaykh sāmī as-sā'ī dī* „Pagina Oficială a Șeicului Sami As-Sā'idī” (limba arabă) <https://www.facebook.com/pages/%D8%A7%D9%84%D8%B5%D9%81%D8%AD%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%B1%D8%B3%D9%85%D9%8A%D8%A9%D9%84%D9%84%D8%B4%D9%8A%D8%AE-%D8%B3%D8%A7%D9%85%D9%8A-%D8%A7%D9%84%D8%B3%D8%A7%D8%B9%D8%AF%D9%8A/254698097991806?id=25469809791806&sk=info> (consultat pe 25 aprilie 2013)

afgan împotriva Uniunii Sovietice și a fost membru fondator al *Grupării Islamice Combatante*, care avea ca scop înlăturarea regimului lui Qaddafi.

Partidul Risala (Mesajul) pune accent pe adoptarea *șariei* ca singură sursă a legislației, evidențiind necesitatea combaterii legilor care încalcă principiile legislației islamice. Printre celelalte principii care se află la baza partidului, menționăm: respectarea libertății, a principiului consultativ *șura*, implementarea dreptății conform credinței poporului libian și valorilor sale morale. De asemenea, partidul dorește implementarea statului de drept, întemeierea unui stat bazat pe instituții, respectarea drepturilor omului și a libertăților prevăzute de legislația islamică. Platforma politică a partidului include adoptarea și implementarea valorilor democratice, pe care le consideră în concordanță cu legislația islamică.⁸⁹

În afară de aceste partide, care și-au exprimat clar prin ideologia și obiectivele stabilite preferința pentru orientarea islamistă, există un număr de formațiuni care deși se consideră liberale, includ valorile islamice și legislația islamică în cadrul platformei lor ideologice. Printre acestea se numără: Partidul Centrist al Tinerilor, Partidul Național Centrist, Partidul Național Libian, Partidul Național Labayka și Partidul Național Wadi Aș-Șati. Toate partide enumerate au câte un reprezentant în cadrul Congresului Național General Libian, cu excepția Partidului Național Centrist, care a obținut două mandate. Acest partid este fondat în jurul personalității lui Ali Tarhuni, fost profesor de economie la Universitatea din Washington⁹⁰ și opozant al regimului lui Qaddafi, condamnat la moarte în absență. Formațiunea este un partid moderat, care se opune oricărei forme de radicalizare a islamului⁹¹, conform declarațiilor președintelui său. Cu toate acestea, partidul consideră că statul civil trebuie să țină cont de legislația religioasă, de tradiții, obiceiuri și de valorile islamice și umane⁹².

---

⁸⁹ *Hizbu r-risālati – libiyā* „Partidul Risāla – Libia” (pagină oficială în limba arabă) <https://www.facebook.com/Alresala.Party> (consultat pe 17 aprilie 2013)

⁹⁰ Kareem Fahim, „Rebel Insider Concedes Weaknesses in Libya”, *The New York Times*, 23.03.2011, http://www.nytimes.com/2011/03/24/world/africa/24minister.html?_r=2& (consultat pe 11 mai 2013)

⁹¹ „Ali Tarhouni launches party; says he coordinates with Jibril: Exclusive Interview”, *Libya Herald*, 28.02.2012, <http://www.libyaherald.com/2012/02/28/ali-tarhouni-launches-party-says-he-coordinates-with-jibril-exclusive-interview/> (consultat pe 26 aprilie 2013)

⁹² Partidul Național Centrist (site oficial) http://www.ncplibya.ly/?page_id=62 (consultat pe 9 martie 2013).

În concluzie, se observă în cadrul partidelor active pe scena politică libiană actuală o tendință spre moderație, atât cu referire la partidele liberale, cât și la cele de orientare islamistă. Ambele se arată favorabile implementării statului de drept și a valorilor democratice, pe care le consideră în conformitate cu principiile islamice. Ambele grupuri doresc, chiar dacă în limite diferite, ca legislația islamică să fie sursă a sistemului juridic libian. În acest context, *se remarcă lipsa unor platforme ideologice bine conturate și dorința partidelor de a nu fi asociate numai cu o anumită orientare sau ideologie, care ar putea exclude alte curente sau mișcări politice, pentru a putea reprezenta interesele unui segment de populație cât mai vast*. De asemenea, este evident că majoritatea partidelor s-au format în jurul foștilor opozanți ai regimului condus de Muammar Qaddafi, mulți dintre aceștia fiind educați în Occident.

Mișcările islamiste, reprimare și interzise în timpul regimului monarhic și a celui condus de Qaddafi, par a fi singurele care câștigă teren în viața publică și politică a Libiei, întrucât îmbrățișează valorile mobilizatoare ale credinței islamice, considerate singurele elemente care pot surmonta conflictele intertribale și interetnice prezente în Libia încă de la întemeierea ei. În pofida încercării regimului fostului lider libian, Muammar Qaddafi, de a-și apropria valorile islamice, cel puțin la nivel formal, decalajul dintre discursul oficial și fapte a fost întotdeauna de neegalat, dând frâu liber apariției și răspândirii curentelor islamiste. Lipsa pluralității și a experienței politice încă de la înființarea statului au determinat orientarea majorității partidelor islamiste către latura moderată a islamului politic. Astfel, cea mai reprezentativă mișcare islamistă rămâne ramura libiană a Fraților Musulmani, parte integrantă a opoziției libiene încă de la sfârșitul anilor '40, care se declară în favoarea unei islamizări treptate a societății și respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Cu toate acestea, curentul islamist extremist care câștigă teren în celelalte state din Nordul Africii, este reprezentat și în Libia prin milițiile islamiste, precum *Ansar Al-Sharia*, care sunt considerate de o mare parte a societății singurele formațiuni capabile de a proteja interesele comunității pe plan local, în cadrul unui stat a cărui structură instituțională nu a atins un grad suficient de dezvoltate și eficacitate până în acest moment.

Dinamica partidelor islamiste în Egipt: între ilegalitate și succesul alegerilor

Alina Pașaitan⁹³

După alegerile legislative din 2011-2012, *Partidul Libertate și Justiție*, aripa politică a Frăției Musulmane, a obținut 47,7 %, iar partidul Nour, aripa politică a mișcării salafiste *Al-Dawa Al-Salafiya*, 25 % din voturi. Restul configurației partidelor politice în parlament poate fi descrisă ca fiind compusă dintr-un număr mare de partide cărora li s-au alocat locuri insuficiente pentru a putea influența într-un mod relevant procesul legislativ. Prin urmare, în Egiptul post-revoluționar se observă o manifestare a suportului electoral pentru curentul islamist și o slăbiciune considerabilă în capacitatea partidelor aflate în opoziție de a schimba această realitate.

Frăția Musulmană⁹⁴: epoca Mubarak și intrarea în legalitate

FM a funcționat în ilegalitate în timpul administrației Mubarak, participarea politică fiind posibilă prin desemnarea candidaților afiliați FM în locurile parlamentare rezervate independenților. Relația dintre această grupare și Hosni Mubarak a urmat un curs ciclic ce a constat în perioade de toleranță controlată, urmate de episoade de represiune și arestări arbitrare, urmate din nou de perioade de toleranță relativă.⁹⁵ FM a reușit să-și consolideze o bază de suport pentru candidatura consecutivă în alegerile legislative dintre 1976 - 2011, evitând însă confruntarea directă cu regimul politic. Decizia mișcării de a finanța și constitui astfel de servicii colective în paralel cu acțiunile administrației publice, fără a nega rolul suveran al statului în sistemul public, au avut o influență decisivă în prezentarea ei drept o alternativă viabilă la inerția politică a regimului Mubarak. Rețelele de servicii publice și acțiunile de caritate au fost

---

⁹³ Stagiatar al Institutului Diplomatic Român în perioada martie-iunie 2013

⁹⁴ Vom folosi pe parcursul textului sigla FM pentru a ne referi la Gruparea Fraților Musulmani.

⁹⁵ Dina Shehata , Sabine Dorpmueller, *Mapping Islamic Actors in Egypt*, Netherlands Flemish Institute in Cairo & al-Ahram Center for Political and Strategic Studies, martie 2012: 93

transformate mai departe în structuri de suport în rândul beneficiarilor de servicii, având ca rezultat final consolidarea unei mișcări sociale ce recurge la mijloace neinstituționalizate pentru a-și constitui capacitatea organizatorică la nivel național.⁹⁶ Membrii FM s-au bazat pe organizarea departamentelor responsabile pentru colectarea de fonduri și canalizarea acestora în asociații de binefacere, reușind să formeze rețele naționale ce permit distribuția patronajului și influență socială.

Furnizarea de servicii sociale a reprezentat o activitate esențială a FM încă de la începutul anilor '30, acțiune ce a precedat activitatea politică a grupării. De-a lungul timpului, mișcarea a privit mobilizarea socială ca pe un instrument folosit pentru demonstrarea angajamentului ideologic prin reducerea inegalității sociale și creșterea responsabilității colective. Membrii consiliului de conducere al mișcării au urmărit să extindă rețelele sociale la nivel național prin oferirea de servicii publice în regiuni în care administrația politică nu putea opera din cauza lipsei de resurse necesare. FM se prezintă astfel ca o alternativă la stagnarea economică a guvernării și câștigă capital public prin concilierea interesului colectiv al populației de a avea acces la aceste servicii. Prin augmentarea numărului centrelor de suport și societăților de caritate la nivel național, FM a reușit să adâncească criza de legitimitate a regimului politic din cauza incapacității statului de a asigura respectarea drepturilor esențiale privind asigurarea asistenței și serviciilor publice de bază.

Un alt mijloc prin care FM a reușit a obține suport public, fără a provoca în mod direct regimul, a fost introducerea de candidați în sindicate profesionale și asociații studențești. Pe parcursul anilor '80, FM a participat în alegerile asociațiilor sindicale obținând funcții de conducere importante. În timpul regimului Mubarak, sindicatele și asociațiile profesionale puteau fi recunoscute ca entități juridice mult mai ușor decât partidele politice, care depindeau de acordul Comisiei pentru Partide Politice pentru a putea obține statut legal.⁹⁷ În Egipt, sindicatele naționale aveau dreptul recunoscut prin constituție de a emite programe sociale, propuneri pentru ridicarea standardului de

---

⁹⁶ Munson, Ziad, "Islamic Mobilization: Theory of social movement and the Egyptian Muslim Brotherhood", *The Sociological Quarterly*, Volumul 42, Numarul 4, 2001: 487-510

⁹⁷ Comisia pentru partide politice era organul desemnat de puterea executivă pentru acordarea statutului legal/ dreptului de funcționare al grupărilor politice. Deciziile finale adoptate de membrii comisiei erau însă arbitrare, în linie cu interesele regimului Mubarak de a menține poziția hegemonică a partidului Național Democrat.

eficiență și apărarea drepturilor colective și individuale ale membrilor.⁹⁸ În termeni de organizare, acestea puteau funcționa în unități locale sau confederații ceea ce permitea o coordonare a activităților uniunilor sindicale la nivel teritorial.

Prin participarea în organele electivă și, ulterior, în direcțiile de conducere, mișcarea a reușit să-și instituționalizeze influența prin intermediul unor organizații prezente pe întreg teritoriul național, care au beneficiat concomitent de protecție judiciară împotriva acțiunilor ce au avut ca obiectiv limitarea libertății de asociere. Strategia FM manifestată pe tot parcursul anilor '80 a fost mult mai eficientă în termeni de mobilizare socială și câștig de influență decât decizia diferitelor grupări de a înainta cereri repetate pentru recunoașterea statutului de partid politic. Aceste demersuri aveau de cele mai multe ori ca rezultat final refuzul Comisiei pentru Partide și în unele cazuri arestarea arbitrară a membrilor fondatori. Ca reacție la ascendența FM în sindicate, în anul 1993 regimul Mubarak a adoptat o serie de măsuri legislative cu rolul de a diminua prezența acestora în asociații și a introdus proceduri de control asupra activității membrilor mișcării în campusurile universitare.⁹⁹

Începând cu anul 2000, se observă o schimbare în discursul politic al blocului parlamentar al FM. Dacă în anii '90, agenda politică promovează introducerea legii șaria și consolidarea unui sistem politic islamic, din anul 2003 FM adoptă o atitudine de promovarea a drepturilor de participare politică. În anul 2000, deputații afiliați FM au cerut anularea stării de urgență implementată în 1981, criticând abuzul de putere și negarea drepturilor civile ale cetățenilor prin reînnoirea stării de urgență sub diferite justificări ale regimului. Această propunere nu a fost dezbătută în sesiunile parlamentare. La aceea dată, FM avea doar 17 locuri în parlament, insuficiente pentru a influența procesul legislativ într-o manieră relevantă. În cadrul sesiunilor parlamentare, membrii FM au criticat detențiile arbitrare și procedurile de tortură, condamnând sistematic încălcarea principiilor democratice de către regim. În 2003, au cerut chiar amendarea constituției pentru asigurarea separării puterilor în stat și consolidarea unui sistem judiciar independent, însă propunerea a fost respinsă de partidul majoritar.

---

⁹⁸ Articolul 56 din Constituția amendată din 1971: "Fondarea de sindicate și asociații este un drept garantat de lege, acestea vor fi recunoscute ca entități legale"

⁹⁹ Shehata, 2012: 99

În martie 2004, cu un an înaintea alegerilor legislative, au elaborat “*Inițiativa pentru reformă*”, un program în care implementarea legii șaria ocupa în continuare un loc central, însă raportul se concentra pe încetarea practicilor de corupție și implementarea de reforme economice care să asigure justiția socială în Egipt. Liderul FM de atunci, Mahdi Akef, a înaintat inițiativa Ligii Arabe¹⁰⁰ și a susținut conferințe de presă în care a criticat relația guvernului Mubarak cu SUA, afirmând că mișcarea respinge orice formă de interferență externă în politica domestică.¹⁰¹ “*Inițiativa pentru reformă*” a fost integrată în platforma electorală pentru alegerile legislative din 2005, iar discursul din perioada aceea s-a îndreptat împotriva fraudei electorale. În anul 2005 au obținut 20% din numărul total de locuri în parlament. În anii 2006-2008 FM dezvoltă propuneri de lege pentru asigurarea independenței judiciarului prin implementarea unor mecanisme care să limiteze capacitatea executivului de a influența judecătoria; propun noi proceduri pentru obținerea statutului legal al partidelor politice, denunțând lipsa de neutralitate a Comisiei partidelor politice.¹⁰² Toate propunerile legislative pentru reformă au fost ignorate sau respinse de către partidul de guvernământ, Partidul Național Democrat. Rezultatul concret al continuării acestui discurs a fost de a se apropia de nemulțumirile generale ale populației și de a câștiga credibilitate publică. Această perioadă a coincis cu momentul în care guvernul Mubarak era supus presiunii externe pentru implementarea de reforme și respectarea normelor democratice. *Important de observat este că eșecul implementării agendei politice nu era asumat de blocul parlamentar al FM. Din cauza naturii regimului politic așteptările electoratului privind realizarea măsurilor de reformă promovate de FM erau foarte scăzute. Mișcarea a reușit în acest fel să folosească un act de opoziție care rămânea pur simbolic pentru a obține beneficii practice prin consolidarea statutului de grupare opozantă regimului.*

La începutul anului 2011, FM avea deja capacitatea de a mobiliza suportul public la nivel național și demonstrase abilitatea de a face propuneri politice ca răspuns la ineficiența guvernării. O mare dificultate pentru grupările politice ce au participat în

---

¹⁰⁰ Liga Arabă urma să aibă un summit programat pe 30 martie în Tunisia.

¹⁰¹ Se referă la “Greater Middle East Initiative” – raport eliberat de administrația G.W. Bush în noiembrie 2003, prezintă strategia SUA de a “înceta practicile autoritare” în Orientul Mijlociu și Africa de Nord și de a promova democrația, piața liberă și drepturile societății civile

¹⁰² Noha Antar, “The Muslim Brotherhood’s Success in the Legislative Elections in Egypt 2005: Reasons and Implications”, *Euromesco Paper*, 2006

alegerile legislative din 2011-2012 a fost lipsa de timp necesară organizării partidelor, determinată de căderea rapidă a regimului și lipsa fonduri financiare necesare pentru campanii electorale.¹⁰³ Transferul calității de membru al FM către aderent al Partidului Libertate și Justiție a reprezentat, în contextul alegerilor parlamentare, un avantaj major în prezentarea aripii politice a mișcării ca pe o structură stabilă ce avea capacitățile necesare pentru a putea îndeplini toate funcțiile unui partid. FM a dezvoltat programe caritabile și servicii sociale în orașe slab dezvoltate precum Omrania, Talbeye, Ezbet el-Haggana și zona de sud a capitalei. Asociația Medicală Islamică, organizație afiliată și finanțată de FM este responsabilă pentru 24 de spitale din Egipt. După fondarea sediului central din Ismailiyya, FM a construit o moschee apoi o școală primară și un complex comercial. FM urmărește acest tipar - înființează un sediu central, apoi la foarte scurt timp începe proiecte de servicii publice: construirea de moschee, școli, clinici, centre pentru persoane cu dizabilități.¹⁰⁴ În aceste condiții, nu este de mirare că în alegerile legislative din 2011-2012, 40 % din voturile locuitorilor în regiuni slab dezvoltate precum Behera, Beni Suef, Fayum, Kafr El Sheikh, Matrouh, Menya, Sharkia au fost pentru Partidul Libertate și Justiție.¹⁰⁵

Succesul Partidului Libertate și Justiție în alegerile din 2011- 2012 a fost nu doar consecința platformei promovate, cât mai ales rezultatul nominalizării candidaților din rândul membrilor FM, folosirii fondurilor financiare deținute de mișcare și mobilizării adepților FM. Astfel rezultatul alegerilor se explică nu atât de mult printr-o revenire a curentului islamic, cât prin gestionarea unor factori structurali preexistenți *Primăverii Arabe* ce au avut un rol semnificativ în plasarea aripii politice a FM într-o situație cu mult privilegiată celorlalte partide.

---

¹⁰³ Vali Nasr, *Arab Spring Expectations: Have They Been Met?*, <http://www.youtube.com/watch?v=qnTO3OBJCho>

¹⁰⁴ Ziad Munson, "Islamic Mobilisation: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood", *The Sociological Quarterly*, Volume 42, Number 4, 2001: 487–510

¹⁰⁵ Jakob Erle, Jacob Wichman, *Socio-economic classification of Egypt's party electoral constituencies*, Danish-Egyptian Dialogue Institute, 2012

Primăvara Arabă – Implicarea FM

De la momentul izbucnirii primelor proteste până în aprilie 2011, când FM face primele declarații publice privind hotărârea de a participa în procesul decizional, se pot identifica mai multe comportamente pe care FM le-a adoptat față de evenimentele primăverii arabe. Prima stare identificată este cea de ***distanțare*** față de protestele anti-regim, astfel că în perioada 24-30 ianuarie 2011, membrii FM nu au exteriorizat nicio poziție față de demonstrațiile publice. Începând cu 31 ianuarie se observă o ***participare directă*** în manifestările publice, schimbarea de atitudine având loc după modificări semnificative în sistemul intern. A treia stare recunoscută este cea de ***expectativă***, începută în momentul demisiei lui Hosni Mubarak și transmiterii puterii către Consiliul Superior al Forțelor Armate, cu scopul de a transfera mai departe puterea către grupările de opoziție prin introducerea de alegeri electorale.

În primele etape ale *Primăverii Arabe* din Egipt, FM s-a distanțat de manifestările generale, membrii mișcării nefăcând nicio declarație publică. Adoptarea poziției de distanțare este justificată de pragmatism și raționalitate pentru că, în primele zile ale revoluției, s-a luat în considerare posibilitatea eșecului acesteia. De asemenea, necesitatea evitării acțiunilor pre-emptive ale regimului Mubarak de a face arestări în rândul FM a jucat un rol important, conform declarațiilor ulterioare ale liderilor Partidului Libertate și Justiție. În mod obișnuit, arestările arbitrare în rândul membrilor mișcării erau ordonate de autorități la intervale regulate de timp, de obicei în circumstanțe de criză politică sau instabilitate internă. Deși FM nu își clarificase poziția față de proteste iar membrii nu erau prezenți în locurile de protest, pe data de 27 ianuarie, la 2 zile după începerea primelor manifestărilor, a avut loc primul val de arestări în unul din sediile mișcării din Cairo. Deși atitudinea precaută adoptată nu a putut opri valul de detenții, este important de observat evaluarea precisă a FM cu privire la acțiunile administrației politice referitoare la încercarea de a împiedica manifestarea acțiunilor mișcării în linie comună cu mișcările sociale din ianuarie 2011. Cu o zi înaintea protestelor ce urmau să fie organizate în *ğum'a al-ghadab (Vinerea Furiei)*, forțele de securitate au primit ordin pentru arestarea membrilor FM, ajungând în final ca 8 lideri proeminenți să fie deținuți. Dacă la început, liderii au interzis participarea tinerilor din FM la proteste, mai târziu

aceștia au obținut permisiunea de a participa fără a se identifica public cu mișcarea.¹⁰⁶ Alte condiții impuse au fost de a părăsi piața Tahrir după ora 17:00 și interzicerea promovării oricăror simboluri, sloganuri ale mișcării FM. Argumentul adus de Essam el-Erian, președintele actual al Partidului Libertate și Justiție, pentru a justifica poziția rezervată adoptată inițial de FM a fost aceea de a diminua riscul ca regimul să încerce să descrie protestele naționale ca fiind conduse sau susținute de FM. Astfel regimul și-ar fi putut justifica acțiunile violente, prin distorsionarea intențiilor și identităților reale ale manifestanților.

Pe 31 ianuarie are loc o schimbare radicală de comportament, membrii proeminenți ai FM, Essam el Erian și Mohamed Saad El-Katatny s-au alăturat protestelor alături de tinerii afiliați mișcării. La scurt timp, reprezentanți ai FM au cerut formarea unui guvern unitar și demisia regimului. Schimbarea radicală manifestată, prin trecerea într-un interval scurt de timp de la distanțare la participare este legată de evoluțiile interne ce au avut loc pe 28-31 ianuarie. Forțele de securitate au fost retrase din stradă pe 28 februarie, ulterior ministrul de interne a dat ordin ca toți prizonierii să fie eliberați,¹⁰⁷ iar pe 29 februarie forțele armate intervin în stradă cu mențiunea că refuză să execute ordinul de a deschide focul împotriva mulțimii. În ziua următoare, pe 1 februarie, Hosni Mubarak va apărea într-o emisiune televizată, declarându-și disponibilitatea de a face concesii sub forma reformelor interne.

În data de 31 ianuarie, mai multe grupări de opoziție s-au alăturat manifestanților, prin afilierea colectivă la Asociația Națională pentru Schimbare, fondată de Mohammed ElBaradei¹⁰⁸ în februarie 2010. ElBaradei a înaintat un plan pentru demisia guvernului actual, începerea unui proces de tranziție și formarea unui guvern unitar, după sesiuni de dialog cu grupările de opoziție. FM a aderat la Asociația Națională pentru Schimbare în ianuarie 2011, declarându-și suportul pentru ElBaradei ca lider al organizației. Deși în aparență regimul era încă în funcție, schimbări majore în securitatea internă au condus practic la o incapacitate temporară în executarea arestărilor. Prin înscrierea în Asociația

---

¹⁰⁶ Jeffrey Martini, Dalia Dassa Kaye, Erin York, *Muslim Brotherhood, It's Youth, and Implications for U.S. Engagement*, National Research Security Division, Rand Corporation, 2012

¹⁰⁷ Ordinul a fost dat de Ministrul de interne de atunci, Habib El Adly; cu această ocazie 31 de membrii ai FM evadează din închisoare

¹⁰⁸ Fost directorul general al Agenției Internaționale pentru Energie Atomică și figura intelectuală proeminentă în Egipt

Națională pentru Schimbare, FM a luat asupra sa o nouă identitate de grupare opozantă regimului, în linia promovată de mișcările conduse de tinerii revoluționari. În acest fel, afilierea la Asociația Națională pentru Schimbare a adus FM avantajele flexibilității în afirmații, obținând concomitent dispersarea consecințelor venite din partea administrației politice. După menținerea unui profil redus în protestele ce au fost conduse în mare parte de tineri egipteni, mișcarea a adoptat un rol mult mai asertiv. Pe 3 februarie, emit o declarație oficială în care cer președintelui Mubarak să se retragă pentru formarea unui guvern de tranziție care să includă toate grupările politice aflate în opoziție.

Până la momentul demisiei lui Hosni Mubarak, pe 11 februarie, reprezentanții mișcării au făcut numeroase declarații în presa internațională. Waleed Shalabi, coordonatorul presei, a declarat: *“conducerea Frăției continuă să susțină că mișcarea nu își propune să preia controlul puterii politice. Noi nu suntem pentru guvernare, nu avem ambiții în acest domeniu.”*¹⁰⁹ O săptămână mai târziu, Essam el – Erian, lider senior al mișcării dă mai multe declarații și afirmă încă o dată pentru agenția de presă Reuters că *“Frăția Musulmană nu caută să obțină puterea”*.¹¹⁰ Urmează alte declarații oficiale din partea liderilor FM în care afirmă intenția de a nu introduce un candidat din partea FM în alegerile prezidențiale, ci de a susține un candidat al opoziției. În ceea ce privește alegerile legislative, FM a declarat la momentul respectiv că nu va căuta să obțină majoritate în parlament, ci va promova formarea unei coaliții largi, făcând apel la grupările seculare din opoziție.¹¹¹ Aceste declarații sunt urmate de alte expuneri ale poziției oficiale a FM, contradictorii față de poziția inițială, Essam el-Erian susține că *“participarea FM este o datorie într-un proces independent și democratic, fiind dreptul tuturor de lua parte în competiția procesului politic și de a câștiga.”*¹¹²

---

¹⁰⁹ The Guardian, *Egypt protesters play down Islamist party's role*, 31 ianuarie 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jan/31/egypt-protesters-islamists-muslim-brotherhood>, accesat iunie 2013

¹¹⁰ Onislam.net, *Brotherhood Biggest Winner in Egypt Uprising*, 7 februarie 2011, <http://www.onislam.net/english/news/africa/450910-brotherhood-biggest-winner-in-egypt-uprising.html>, accesat iunie 2013

¹¹¹ The Guardian, *The Muslim Brotherhood uncovered*, 8 februarie 2011, <http://www.guardian.co.uk/world/2011/feb/08/egypt-muslim-brotherhood-uncovered>, accesat iunie 2013

¹¹² Onislam.net, *Brotherhood Biggest Winner in Egypt Uprising*, 7 februarie 2011, <http://www.onislam.net/english/news/africa/450910-brotherhood-biggest-winner-in-egypt-uprising.html>, accesat iunie 2013

Pe 6 februarie, Omar Suleiman, directorul serviciilor de securitate, începe sesiuni de negocieri cu reprezentanți ai opoziției, la care au fost invitați și reprezentanți ai FM, alături de majoritatea grupărilor care făceau parte din Asociația Națională pentru Schimbare. Pe perioada desfășurării protestelor, atât la nivel intern, cât și extern, FM era vizată ca fiind gruparea cu cele mai probabile șanse de preluare a funcțiilor de guvernare. *Percepția generală era că, datorită capacităților de mobilizare socială pe care FM le avea, participarea acestora în alegeri ar fi înlăturat posibilitatea unei competitivități reale în procesul electoral. Aceasta explică parțial asigurările membrilor FM privind refuzul participării politice în perioadele timpurii ale Primăverii Arabe.* Indiferent de identitatea grupărilor politice, identificate cu fostul regim sau fondate de tineri revoluționari, capacitățile superioare de care FM dispunea au fost percepute ca o amenințare reală în desfășurarea procesului de incluziune politică. Prin urmare, este dificil de determinat în ce măsură ar fi fost posibil ca FM să ia parte la negocierile oficiale în mod izolat/singular, în absența afilierii la Asociația Națională pentru Schimbare.

La 11 februarie 2011, la câteva ore după ce Omar Suleiman a anunțat demisia președintelui Mubarak, Mohammed Katatni, liderul blocului parlamentar al FM, afirma că obiectivul revoluției a fost atins și că următorii pași vor fi hotărâți de către Consiliul Superior Militar. Aceasta este probabil data la care se poate vorbi despre starea de expectativă.

În lunile martie-mai grupările de opoziției s-au alăturat protestelor stradale pentru a manifesta împotriva lipsei de progres în deschiderea de procese juridice împotriva membrilor fostului regim și a celor responsabili pentru acte de violență și corupție. În această perioadă, FM este printre puținele grupări care refuză să participe la proteste și afirmă că își condiționează participarea de hotărârea Consiliului Superior Militar privind adoptarea constituției interimare înaintea alegerilor legislative, ci nu după desfășurarea acestora. Din cauza amplitudinii pe care au luat-o protestele ce promovau o astfel de tematică, cunoscute și sub numele de “*Salvarea Revoluției*”, precum și datorită riscului pierderii de capital public, FM și-a schimbat poziția în final și a decis să ia parte la manifestări. De remarcat este că în această perioadă actul de participare începe să fie condiționat de obținerea unui rezultat politic. Astfel, scopul protestelor organizate

împotriva paralizării sistemului juridic în domeniul crimelor comise de fostul regim devine important doar dacă servește intereselor FM.

În martie 2011, au loc proteste organizate de FM, la care participă și membrii ai mișcării *Al Dawa Al Salafiyya*, pentru menținerea articolului 2 din Constituția din 1971, conform căruia “*Islamul este religia statului, iar arabă este limba oficială. Legea islamică (șaria) este principala sursă de legislație*”.¹¹³ Constituția interimară elaborată de Consiliul Superior Militar a intrat în vigoare pe 30 martie 2011 și stipulează organizarea de alegeri legislative la scurt timp după ratificare. În perioada imediat următoare, în data de 4 aprilie, FM face prima declarație importantă cu privire la clarificarea rolului mișcării în procesul politic: fondarea Partidului Libertate și Justiție și introducerea de candidați în alegeri având ca obiectiv obținerea majorității, respectiv a 45-50% din locuri. De asemenea, se decide ca ideologia Partidului Libertate și Justiție să fie cea a islamismului moderat, iar reprezentanții politici subliniază susținerea introducerii legii șaria în legislația națională printr-un proces gradual. Este prima declarație cu privire la obiectivele politice pe termen lung și viziunea asupra identității viitorului regim politic, pentru că toate declarațiile din ianuarie și februarie promovau drepturile civile și fondarea unui stat civil. Venită la scurt timp după anunțul oficial pentru organizarea de alegeri legislative, **decizia participării politice reprezintă momentul ce a marcat ruperea față de angajamentele și declarațiile oferite în timpul Primăverii Arabe și începerea unei noi etape în care FM abandonează starea de expectativă și începe să adopte strategii ce au ca scop consolidare bazelor puterii la nivel instituțional.**

În alegerile legislative din 2011-2012, partidul FM obține 47 % din numărul total de locuri. În primăvara anului 2012, pe 22 martie, FM face prima declarație cu privire la *intenția introducerii unui candidat în alegerile prezidențiale*, justificată de refuzul celorlalți candidați de a coopera sau primi sprijin din partea FM, înaintând numele lui Kayrat el – Shater, strateg în consiliul de conducere FM, una din cele mai influente figuri

---

¹¹³ Articolul 2, “*Islamul este religia statului iar arabă este limba oficială. Legea islamică (șaria) este principala sursă de legislație*”, <http://www.constitutionnet.org/files/Egypt%20Constitution.pdf> , accesat iunie 2013

ale mișcării.¹¹⁴ Decizia Curții Constituționale de a declara invalidă candidatura lui Shater, din cauze perioadei de detenție recentă,¹¹⁵ a determinat FM să-l nominalizeze pe Mohammed Morsi în cursa pentru alegeri prezidențiale.

Evaluarea deciziilor politice ale FM după asumarea mandatului

O evaluare generală a tendințelor promovate în primul an din mandatul președintelui Morsi la nivelul raporturilor dintre grupările politice poate contribui la înțelegerea polarizării politice acute în prezent. Pentru asigurarea funcționării procesului decizional, președintele Morsi a luat măsuri pentru integrarea graduală în puterea executivă a membrilor Partidului Libertate și Justiție, lansând în paralel sesiuni de dialog politic cu grupările de opoziție. În acest fel, *Morsi promovează public un mesaj de cooperare și voință politică în vederea rezolvării crizei politice, însă la nivel instituțional majoritatea persoanelor desemnate de președinte sunt membri FM sau sunt persoane cu statut neutru, fără afiliere politică.* Fără a ignora refuzul repetat al Frontului Salvării Naționale pentru negocieri, trebuie observat că pentru o perioadă îndelungată de timp Partidul Libertate și Justiție și/sau președintele Mohammed Morsi nu au avut inițiative concrete de incluziune politică a celorlalte partide. Procesul de incluziune politică, manifestat prin invitațiile la dialog politic lansate de președintele Morsi, nu a fost perceput de la început ca o acțiune necesară în funcționarea sistemului politic. Acestea au fost introduse ulterior amplificării crizei politice din noiembrie 2012 și răspândirii protestelor naționale din ianuarie-februarie 2013 prin implementarea stării de urgență în 3 guvernorate.

Soluția găsită de președintele Morsi pentru a răspunde la manifestațiile publice privind ineficiența guvernării actuale a fost de a introduce remanieri guvernamentale. Au avut loc două schimbări în cabinet în mai puțin de șase luni, prima remaniere a fost în ianuarie 2013, iar cea de a doua în luna mai. Deși aceste remanieri nu au reușit să aibă un

---

¹¹⁴ Atlantic Council Egypt Source, *Salafi Clerics Slam Brotherhood for Running Presidential Candidate*, 3 aprilie 2012, <http://www.acus.org/egyptsource/top-news-salafi-clerics-slam-brotherhood-running-presidential-candidate>, accesat mai 2013

¹¹⁵ Legislația națională interzice candidatura la alegeri a persoanelor ce au fost efectuat pedeapsa de detenție, dacă între perioada eliberării și perioada depunerii candidaturii este o diferență de timp mai mică de 5 ani. Shater a fost reținut de regimul Mubarak în 2007 și eliberat după începerea revoluției în 2011.

efect concret de îmbunătățire a situației, scopul simbolic este de a induce în imaginarul colectiv o idee de schimbare internă și adoptare a unor măsuri politice împotriva ineficienței. Important de subliniat este că majoritatea miniștrilor demisi au fost înlocuiți cu membri ai Partidului Libertate și Justiție. Trebuie notat că deciziile președintelui Morsi privind desemnarea membrilor Partidului Libertate și Justiție în posturi ministeriale nu vizează ministere precum cel de economie, finanțe sau interne. Aceste posturi rămân în continuare sub controlul persoanelor fără afiliere politică, chiar și după introducerea de remanieri, posturile ministeriale vizate de membrii Partidului Libertate și Justiție fiind cele responsabile de politici: Ministerul pentru aprovizionare și comerț intern,¹¹⁶ Ministerul dezvoltării locale, Ministerul locuinței, Ministerul forței de muncă, Ministerul tineretului, Ministerul pentru învățământ superior. Membrii partidului Libertate și Justiție sunt desemnați în organe ale administrației centrale care au atribuții similare cu FM în domeniul securității sociale prin acordarea de servicii sociale și garantarea veniturilor și locuințelor. Instituțiile politice și cele de asistență socială reprezintă sisteme de bază ale coeziunii sociale durabile, regăsite și în modul de organizare și mobilizare socială ale mișcării FM. Primația acestor domenii de activitate în desemnarea membrilor Partidului Libertate și Justiție în cabinetul guvernamental poate reprezenta o extindere a sferei de influență începută de FM prin construirea rețelelor sociale, integrată însă într-un cadru instituțional și adusă la nivel de autoritate publică. În contextul absenței unor figuri politice autonome în aceste ministere și a unei autorități legislative de supraveghere nepartizană, liderii Partidului Libertate și Justiție desemnați pot urma o agendă politică de suprapunere a rețelelor sociale consolidate de FM cu cele față de care instituțiile statului poartă o responsabilitate directă, prin folosirea resurselor alocate în bugetul național.

Capacitarea Partidului Libertate și Justiție în a deveni o forță politică care să obțină majoritatea parlamentară în alegeri a fost dezvoltată prin intermediul modelelor de mobilizare socială create și susținute de tradiția FM. Folosindu-se de un set de reguli formalizate în constituția interimară, aceștia au reușit prin intermediul apelului la adepții FM, să canalizeze suportul popular în rezultate electorale, obținând astfel accesul în

---

¹¹⁶ Ministerul Aprovizionării este responsabil cu executarea politicilor publice ce au în vedere asigurarea și acordarea subvențiilor pentru petrol și cereale; Bassem Ouda, membru al FM, a fost printre primii miniștrii desemnați de Morsi după restructurările din ianuarie 2013

sistemul legislativ. Articolul 27 din Constituția interimară stipulează că partidele cu cel puțin un loc ales în Parlament puteau desemna unul din membrii lor în alegerile prezidențiale, prin urmare posibilitatea FM de a participa în alegerile prezidențiale era condiționată și garantată în același timp de prezența aripii politice a mișcării în puterea legislativă. Câștigarea alegerilor de către Mohammed Morsi a permis mai departe FM să-și mărească prezența la nivel instituțional, prin controlul asupra executivului și capacitatea de a desemna și demite membri ai guvernului. Începând cu formarea grupării politice din rândul membrilor FM, mișcarea a continuat formarea unor cercuri de putere ce au influențat mai departe succesul mișcării în instituțiile statului, fiecare fiind o extensie a puterii care a precedat-o.

Din cauza deciziilor politice precum emiterea decretului prezidențial din noiembrie 2012 și dominația instituțiilor statului de către membri ai Partidului Libertate și Justiție, angajamentul FM față de practicile democratice a fost pus sub semnul întrebării. În consecință, șirul succesiv de proteste ce promovează sloganuri precum “*Khan, Yakhoon, Ikhwan*” (Trădat, Trădează, Frăție) și incendierea sediilor Partidului Libertate și Justiție sunt indicatori sociali care arată o diminuare considerabilă a suportului electoral pentru FM.¹¹⁷ Ca urmare a ineficienței măsurilor economice, este foarte posibil ca alegerile legislative din 2013 să se înfățișeze ca o “participare protestatară” față de actuala guvernare, mai mult decât ca o “participare convențională”.¹¹⁸ Decretul prezidențial din 22 noiembrie 2012 ce acorda imunitate juridică președintelui Morsi și proteja Adunarea Constituantă de hotărârile de dizolvare ale Curții Constituționale a fost justificat de Partidul Libertate și Justiție ca o decizie necesară pentru consolidarea democrației în procesul de tranziție. Decretul a stârnit o reacție de opoziție în masă ce a determinat președintele să retragă hotărârea câteva zile mai târziu. Procesul de adoptare a constituției din decembrie 2012 a fost prezentat de partidele islamiste ca un efort comun de consolidare a unui sistem politic islamic și introducerea legii șaria, în timp ce acțiunile Frontului Salvării Naționale de a critica lipsa echitabilității distribuției grupărilor politice în Adunarea Constituantă au fost descrise de Partidul Libertate și Justiție și Partidul Nour ca o manifestare de suport pentru principiile

---

¹¹⁷ Jeffrey Martini, Stephen M. Worman, *Voting Patterns in Post- Mubarak Egipt*, Rand Corporation , 2013

¹¹⁸ Bernard Denni, Patrick Lecompte, *Sociologia Politicului*, Volumul II, Eikon, Cluj Napoca, 2004: 22

secularismului și opoziție față de ideologia islamistă. *Această strategie a redus opoziția Frontului Salvării Naționale la o manifestare ideologică a secularismului împotriva islamului politic, pierzând teren în procesul de contestare politică față de nerespectarea principiilor democratice în elaborarea constituției și față de refuzul Partidului Libertate și Justiție de a include toate grupările de opoziție în Adunarea Constituantă.*

Sucesiunea de decizii politice eronate ale FM, tendințele de monopol și alienarea partidului Nour, aliat principal al Partidului Libertate și Justiție până în martie 2013, au avut drept consecință o îndepărtare de la forma de polarizare ideologică a scenei politice (partide islamiste vs partide seculare). Adoptarea articolului constituțional ce acordă președintelui dreptul de a numi 90 de deputați în Camera superioară a Parlamentului și desemnarea membrilor Partidului Libertate și Justiție în poziții ministeriale după fiecare restructurare guvernamentală sunt decizii ce au diminuat considerabil suportul politic pentru FM. Aceste aspecte, împreună cu lipsa măsurilor economice eficiente și deteriorarea condiției sociale a egiptenilor au dus la o reducere a portretizării contestării politice din prismă ideologică, ca un antagonism între islamul politic și sistemul democratic secular. Din cauza pierderii aliatului principal al partidului Libertate și Justiție, partidul salafist Nour, scena politică suferă o reconfigurare a polarizării politice descrisă la început ca o rivalitate între două forțe contrare din punct de vedere ideologic, evoluând în prezent către o contestare generală a coalițiilor politice împotriva partidului politic majoritar, respectiv partidul Libertate și Justiție.

Importanța Partidului Nour în balanța de putere internă

Până în ianuarie 2011 ideologia mișcării *Al-Dawa Al-Salafiyya* a descris relația dintre sistemul democratic și principiile islamice ca fiind una de opoziție ireconciliabilă.¹¹⁹ Ideologia salafistă a promovat în general o distanțare față de scena politică, o perioadă foarte îndelungată salafistii din mișcarea Dawa al-Salafiyya au perceput participarea politică ca fiind interzisă în religia islamică. Abordarea acestora nu implica însă respingerea absolută a participării, dacă era încadrată în cadru legal islamic.

---

¹¹⁹ Jonathan Brown, *Salafists and Sufis in Egypt*, , Carnegie Endowment for International Peace, decembrie, 2011: 9

Regimul Mubarak, în mod indirect, a folosit mișcarea salafistă ca o contrabalansare la influența puternică a FM în teritoriu. Prin tolerarea activităților mișcării, aceștia au fost capabili să-și depășească teritoriul tradițional aflat sub influență, iar prin deschiderea canalelor de televiziune salafiste și acordarea permisiunii de către regim de a fi incluse în canalele de televiziune naționale, impactul *al - Dawa al - Salafiyya* a crescut considerabil. Participarea politică și consolidarea partidelor după 11 februarie 2011 au fost dezbătute intens în cadrul mișcării, plasându-se între refuzul de a participa în instituțiile statului, clasificându-le ca non-islamice, și dorința de a lua parte în cursa politică. Primele declarații ale mișcării referitoare la protestele anti-regim au venit pe 29, 30 ianuarie 2011, însă nu au făcut nicio referire la regimul politic sau obiectivele manifestațiilor. Apelul făcut s-a concentrat pe îndemnuri la încetarea violențelor și vărsării sângelui. Pe 1 februarie 2011, mișcarea face declarații ce au caracter politic consistent: cer unitatea partidelor politice, anularea legii de urgență și introducerea de alegeri libere în cadrul unui proces de tranziție.¹²⁰ Este aceeași zi în care FM, alături de Asociația Națională pentru Schimbare, face primul apel public pentru schimbarea regimului.

În timpul *Primăverii Arabe* are loc o schimbare a paradigmei ideologice referitoare la condițiile ce permit participarea mișcării în spațiul politic. În această perioadă, liderii *Al-Dawa Al-Salafiyya* au descris inițiativa de participare ca fiind o datorie de îndrumare a populației în perioada de tranziție, în conformitate cu principiile islamice. Salafiștii care au format ulterior partidul Nour au o prezență influentă în Alexandria și se bucură de rețele sociale în zone preponderent sărace ale Egiptului. Platforma ideologică a partidului Nour este una ultra-conservatoare în care se promovează consolidarea instituțiilor publice islamice și instaurarea legii șaria ca principala sursă de legislație națională. În timpul alegerilor legislative din 2011-2012 au aplicat aceeași tactică de mobilizare socială ca și FM. În martie 2011 au organizat proteste pentru menținerea articolului 2 în constituția interimară ce urma să fie adoptată la sfârșitul lunii. Au protestat ulterior, tot prin manifestații publice organizate, împotriva amânării alegerilor legislative de către Consiliul Superior Militar. În alegerile legislative

---

¹²⁰ Stephane Lacroix, *Inside the new Egyptian Salafism*, Brookings Doha Center Publications, Nr. 16, mai 2012

din 2011- 2012 partidul Nour a intrat în Alianța Democrată, coaliție formată de FM. După apariția unor disensiuni cu privire la introducerea de candidați în anumite guvernorate și inechitabilitatea FM în împărțirea locurilor, Nour a decis să iasă din coaliție. Fiind urmat de alte 2 partide islamiste: Partidul Autenticității (*Hizb el-Asala*) de ideologie salafistă, ultra-conservatoare, și Partidul Construcție și Dezvoltare (*Hizb El-Benaa Wa El-Tanmia*), aripa politică a mișcării radicale *Jama'a al-Islamiya* și au decis formarea coaliției Blocul Islamist. Partidul Nour a avut 610 candidați pentru listele electorale din alegeri. Partidul Autenticității și Partidul pentru Reconstrucție și Dezvoltare au desemnat 40–45 de candidați împreună, 85 % din listele electorale revenind astfel partidului Nour. Alianța a obținut 24,7 % din numărul total de voturi primite, respectiv 127 de locuri, din care doar 3 au revenit partidului Autenticității și 16 partidului Construcție și Dezvoltare.

În cadrul procesului de guvernare, salafistii au adoptat o atitudine mult mai pragmatică, fiind preocupați de consolidarea instituțiilor publice în liniile ideologiei islamiste și garantarea statutului central al legii șaria. În aceeași manieră, decizii precum susținerea eliminării integrale a sistemului bancar non-islamic și interzicerea alcoolului în locurile publice au fost introduse la nivel legislativ sub forma unor propuneri de lege de către partidul Nour. La mijlocul anului 2012, Nour anunța că va decide retragerea din Adunarea Constituantă dacă Egiptul va fi declarat stat civil în constituție. Un exemplu relevant al rolului pe care îl ocupa religia este reacția partidului Nour la negocierile din iulie 2012 cu Fondul Monetar Internațional. Membrii au clasificat condițiile impuse de Fondul Monetar Internațional cu privire la rambursarea sumelor împrumutate cu dobânzi aferente ca fiind o încălcare a principiilor islamice, justificându-și astfel refuzul de a continua runda de negocieri. Se observă astfel o concentrarea sporită a eforturilor către consolidarea identității islamice a statului, care primează de foarte multe ori în fața implicării efective în lupta pentru primăție pe scena politică sau chiar a priorităților naționale.

După rezultatele finale ale alegerilor, Nour a decis să se apropie de *Partidul Libertate și Justiție* și restul partidelor islamiste. Deși partidul Nour a obținut un rezultat electoral semnificativ, nu aceștia au fost termenii care au definit relația cu Partidul Justiție și Libertate pentru că influența politică a salafiștilor nu a coincis în cantitate direct

proporțională cu numărul de locuri alocate în Parlament. Relația nu a fost guvernată de principiul reciprocității în care fiecare grupare islamistă are capacitatea de a propune proiecte de lege ce vor fi supuse unui consens politic. Incluziunea partidelor islamiste în procesul decizional s-a manifestat mai mult printr-o relație colectivă de suport față de hotărârile Partidului Libertate și Justiție, nefiind o cooperare în care se recunoaștea importanța egală a membrilor. Alegere justificată de lipsa de experiență politică, Nour a devenit foarte apropiat de FM în opiniile și pozițiile adoptate pe parcursul consolidării procesului de tranziție. Prin coeziunea partidelor islamiste și acțiunea unitară, grupările politice implicate asigurau astfel obținerea majorității parlamentare absolute ce a permis partidelor islamiste să se plaseze într-o poziție puternică la nivel instituțional. În absența unei poziții majoritare absolute a FM în parlament, organizarea unei guvernări coerente a fost condiționată de interacțiunea cu structuri politice stabile care au contribuit în ultimă instanță la consolidarea unui acord general între legislativ și executiv.

Însă suportul acordat de Partidul Libertate și Justiție pentru integrarea partidului salafist în sistemul politic și relația apropiată cu FM nu au exclus și competiția pentru consolidarea instituțiilor publice și garantarea influenței în procesul de tranziție. Prin menținerea acestei alianțe informale, FM a reușit să-și consolideze influența în diferite ramuri ale guvernării și să obțină suport public din partea partidului Nour în adoptarea de decizii cu caracter neconstituțional, precum demiterea procurorului general în noiembrie 2012.¹²¹ De asemenea, excluderea grupărilor politice seculare din procesul decizional a putut fi menținută prin cooperarea comună dintre partidul Nour și Partidul Libertate și Justiție. Deși au fost create forumuri de dialog și cooperare între cele două partide, membrii FM au continuat procesul de tranziție fără a manifesta intenția incluziunii salafiștilor în consolidarea instituțiilor statului. Din momentul câștigării alegerilor legislative, FM a început un proces de expansiune a autorității politice la nivel de administrație publică, în timp ce înțelegerile cu partidul Nour privind distribuția sferelor de influență au fost de cele mai multe ori încălcate. Decizia partidului Nour de a boicota participarea în guvernul format în august 2012 a fost justificată de ruperea înțelegerilor

---

¹²¹ Decretul prezidențial emis de Mohammed Morsi în dată de 22 noiembrie 2012 acorda imunitate juridică temporară președintelui. Prin adoptarea acestui decret președintele își acordă dreptul de a extinde perioada de validitate a Adunării Constituante pe o perioadă de 2 luni, ignorând astfel deciziile de dizolvare adoptate de Curtea Constituțională

dintre președintele Morsi și Nour, cărora li s-au promis 3 posturi ministeriale și postul de vice-președinte.

În momentul în care premierul Qandil a contactat membrul Nour, Khaled Allam Al-Deen, pentru a-i oferi doar postul de ministru al mediului, membrii salafisti au declarat că este o insultă la adresa mișcării. Poziția în interiorul partidului Nour față de validitatea înțelegerilor cu FM a fost revizuită.¹²² În cadrul parlamentului, membrii partidului nu au experimentat o distribuție echitabilă a pozițiilor de putere. Conducerea camerelor și comisiilor parlamentare a fost ocupată de membrii ai Partidului Libertate și Justiție, partidului Nour oferindu-i-se locurile de vicepreședinți ai Adunării Populare și Consiliului Shura.¹²³ În cadrul puterii executive, foarte mulți membri ai partidului Nour au fost desemnați consilieri prezidențiali, însă aceștia nu au avut, prin responsabilitățile incluse în post, capacitatea de a fi parte integrantă în procesul decizional, îndeplinind numai funcții secundare. Nour a interpretat procesul de susținere colectivă și reciprocă a partidelor islamiste ca având în final și beneficii colective, fiind însă nepregătit pentru acțiunile de monopol ale centrelor de putere întreprinse de FM.

Pentru o perioadă îndelungată, Nour nu a condiționat actul de susținere al deciziilor politice ale FM de actul de incluziune în instituțiile statului. FM a definit această relație mai mult în termeni utilitariști, de parteneriat strategic prin care se putea înlătura necesitatea obținerii unui consens politic din partea celorlalte grupări. În toată această perioadă nu a manifestat intenția de a schimba statutul de loialist adoptat de partidul Nour la început, în raport de participant egal în procesul de guvernare. În general, procesul politic prin care se organizează modalitățile de guvernare democratică poate lua forma integrării sau negocierii. Sistemul integrat presupune coordonarea și cooperarea neconflictuală cu actori politici în alte ramuri ale guvernării pentru adoptarea de măsuri politice, pe când sistemul de negociere presupune în schimb capacitatea de a negocia poziții favorabile cu anumite ramuri ale puterii și abilitatea de a articula

---

¹²² Egypt Independent, *Nour Party boycotts new government*, 1 august 2012, <http://www.egyptindependent.com/news/nour-party-boycotts-new-government>, accesat iunie 2013

¹²³ Ashraf Thabet , vice-președinte al Camerei Inferioare și Tarek Sihari , vice-președinte al Consiliului Shura, ambii sunt figuri proeminente în partidul Nour

dezacorduri față de politicile ce emană de alte niveluri ale guvernării.¹²⁴ Deși partidul Nour a adoptat un comportament mult mai apropiat de opțiunea integrării în schimbul alternativei negocierii cu partidul majoritar, în mod paradoxal rezultatul final al acestei relații a fost excluderea membrilor salafiști din ramurile guvernării.

Demiterea recentă a consilierilor prezidențiali salafiști și integrarea exclusivă și graduală a membrilor Partidului Libertate și Justiție în poziții ministeriale a determinat o schimbare a poziției partidului Nour față de intențiile hegemonice ale FM. Decizia partidului Nour din martie 2013 de a organiza sesiuni de dialog politic cu partidele aflate în opoziție și discursul politic centrat pe acuzațiile privind intențiile monopoliste ale FM înfățișează o schimbare radicală în poziția asumată de partidul Nour de actor politic secundar partidului Libertate și Justiție. Pentru moment, din cauza refuzului incluziunii Nour în procesul decizional, partidul a luat hotărârea încetării relației de cooperare cu partidul Justiție și Libertate și alăturarea în acțiunea colectivă de contestare politică. Acest demers ar putea reprezenta o schimbare a balanței de putere în interiorul Parlamentului. Majoritatea parlamentară actuală nu poate fi menținută fără participarea partidului Nour, iar capacitatea Partidului Libertate și Justiție de a obține o majoritate în alegerile parlamentare din octombrie 2013 este mult mai limitată. Decizia partidului Nour de a părăsi coaliția cu FM poate avea consecințe semnificative și în reconfigurarea puterilor politice la sfârșitul anului 2013.

În decembrie 2012 fostul președinte al partidului Nour, Emad Ghafour, împreună cu alți 100 de membri și-au dat demisia și au constituit partidul Watan, de orientare ideologică similară. Ca reacție la dialogul politic dintre Frontul Salvării Naționale și Nour, FM a decis să coopereze cu partidul Watan organizând sesiuni de dialog în vederea coordonării acțiunilor comune în alegerile electorale din octombrie 2013. Youssry Hammad, vice-președintele partidului Watan, a făcut publică platforma partidului în care condamnă ostilitatea grupărilor de opoziție și critică inițiativa partidului Nour.¹²⁵ Watan, cu sprijinul partidului Libertate și Justiție, adoptă astfel o poziție de suport similară cu

---

¹²⁴ Larry Diamond, Marc Plattner, Yun-han Chu, *Cum se Consolidază Democratia*, Editura Polirom, București, 2004: 189

¹²⁵ Free Online Library, *Al-Watan propose initiative to solve Egypt's crisis*, 13 martie 2013, <http://www.thefreelibrary.com/Al-Watan+propose+initiative+to+solve+Egypt%27s+crisis.-a0322204284>, accesat iunie 2013

cea manifestată de partidul Nour, înainte de apariția disensiunilor cu FM. Se observă în acest sens, o manifestare a unor relații de cooperare consolidate pe baza necesității înlocuirii locului pe care partidul Nour îl ocupa în relația cu partidul Justiție și Libertate, dar nu și o schimbare al rolului pe care acesta îl juca.

Rolul partidelor islamiste de dimensiuni reduse

Din punctul de vedere al scopului obținerii unui număr considerabil de locuri în alegerile legislative din 2013, alianța cu Partidul Autenticității și Partidul Construcție și Dezvoltare nu reprezintă un interes major pentru partidul Nour sau FM. Partidul Autenticității are o influență geografică limitată în zona defavorizată din Cairo, Warrak, în timp ce Partidul Construcție și Dezvoltare are adepți în regiunea Alexandriei și Luxor. Numărul de voturi este redus și afectează capacitatea acestora de a obține o reprezentare electorală peste medie. Capacitatea de mobilizare redusă este întreținută și în prezent de dependența partidelor față de legăturile stabilite cu persoanele beneficiare de serviciile sociale, care primează de cele mai multe ori în fața programelor de guvernare sau prestației politice ale deputaților. Deși ambele partide islamiste și-au construit o imagine proeminentă la nivel public, incapacitatea influențării electoratului prin mijloace diferite, altele decât asigurarea de servicii sociale, au adus aceste partide într-o stare de imobilitate în propria circumscripție, prin imposibilitatea expansiunii influenței în alte regiuni în care nu au rețele de suport. De asemenea, în adoptarea de proiecte legislative voturile deputaților afiliați acestor partide nu schimbă în mod semnificativ rezultatul final.

Ideologia islamistă și aspirațiile pentru consolidarea unui stat islamic au fost factori decisivi în cooperarea acestor partide cu Nour și partidul Libertate și Justiție, însă principiile religioase comune nu explică în totalitate relația de coeziune, inițiativele politice comune și protestele organizate. Importanța alianței cu partidele islamiste de mici dimensiuni poate fi explicată din prisma strategiei partidelor islamiste de a oferi pe de o parte imaginea unui sistem politic integrat într-un context politic profund polarizat (islamiști vs. seculari) și prezentarea unui spațiu politic ce susține pluralismul într-un cadru hegemonic accentuat, în care deciziile individuale ale partidului Libertate și Justiție/președintelui Morsi sunt susținute la nivel colectiv de partidele islamiste.

Concluzie

Rezultatul electoral al partidelor islamiste și susținerea acestui curent pe scena politică și socială egipteană se explică printr-o serie de factori structurali și istorici, mai mult decât prin suportul popular manifestat pentru ideologia islamistă. **Contextul favorabil creat de lipsa de resurse a grupărilor politice ale tinerilor revoluționari, căderea rapidă a regimului și existența rețelelor de asistență socială întreținute de mișcările islamiste moderate sau ultra-conservatoare au contribuit decisiv în capacitatea de mobilizare socială și obținerea de voturi în alegeri.** Alegerea și rațiunea electoratului au fost influențate de legăturile articulate la nivel local cu aceste mișcări și mai puțin de cunoștințe concrete privind platforma sau viziunea politică a partidelor islamiste.

La un an după asumarea mandatelor de către membrii FM în puterea legislativă și executivă se observă o **incapacitate de depășire a crizei economice și politice de către actuala guvernare.** Strategia adoptată în această perioadă a fost de a instituționaliza capacitatea de mobilizare prin introducerea membrilor Partidului Libertate și Justiție în posturi guvernamentale responsabile cu alocarea bugetului pentru asistență socială. Această hotărâre, împreună cu decizia recentă a președintelui Morsi de a înlocui guvernatorii locali cu membri ai Partidului Libertate și Justiție, care în trecut au fost reprezentanți locali ai FM în respectivele guvernorate întărește posibilitatea existenței unei strategii politice ce urmărește folosirea arbitrară a fondurilor publice și alocarea resurselor de asistență prin intermediul rețelelor tradiționale create de FM la nivel local. Prin obținerea suportului local, mișcarea poate câștiga un nou mandat fără a plăti prețul pentru ineficiența guvernării. Valul consecutiv de proteste și organizarea de către FSN a manifestării naționale din 30 iunie pentru demiterea președintelui Morsi aduce în vedere o escaladare a acțiunilor publice de opoziție și o revenire la situația din ianuarie 2011. Păstrându-și neutralitatea față de grupările politice, Consiliul Suprem al Forțelor Armate este corpul care poate interveni într-o astfel de situație, pentru a umple temporar vacuumul de putere.

Decizia Frontului Salvării Naționale de a boicota alegerile legislative din octombrie 2013 are consecințe semnificative asupra procesului de consolidare

democratică în Egipt. În același timp, în cazul unei noi victorii electorale pentru FM, mișcarea poate obține o revitalizare a legitimității Partidului Libertate și Justiție și o diminuare temporară al deficitului de încredere al guvernării actuale. Progresul grupărilor de opoziție s-a manifestat prin organizarea contestării politice sub forma concertată, însă capacitatea consolidării unei baze sociale de suport rămâne în continuare un punct fragil în posibilitatea Frontului Salvării Naționale de a schimba rezultatul alegerilor legislative în favoarea opoziției. **Relația dintre acțiunile Frontului Salvării Naționale și cele ale Partidului Libertate și Justiție adoptă o formă de influențare reciprocă: consecințele slabei organizări a partidelor din opoziție determină o lipsă de schimbare în comportamentul de vot al electoratului iar ineficiența guvernării de către FM determină creșterea popularității partidelor incluse în Frontul de opoziție.**